

บทที่ 3

คำศัพท์ นิยาม และการตีความความผิดปกติทางจิต ในกฎหมายอาญาของไทยและกฎหมายต่างประเทศ

แม้การใช้คำศัพท์ นิยามความหมาย และการตีความเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายในแต่ละประเทศจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากความแตกต่างกันในเชิงสังคม ภาษา และวัฒนธรรม การใช้ระบบกฎหมายที่แตกต่างกัน รวมถึงพัฒนาการทางแนวคิดในเชิงกฎหมายที่เกิดจากการใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริงและความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งทางกฎหมายและทางการแพทย์ อย่างไรก็ตามจากการศึกษาแนวคิดและกระบวนการทางกฎหมายก็แสดงให้เห็นถึงแนวคิดบางประการที่มีลักษณะร่วมกัน จนอาจเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจและสร้างแนวทางการใช้คำศัพท์ การสร้างนิยามความหมายในทางกฎหมาย และแนวทางในการตีความเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายได้ในระดับหนึ่ง

ในบทนี้จะได้นำเสนอการใช้คำศัพท์ นิยาม และการตีความความผิดปกติทางจิตในกฎหมายอาญาของไทยและกฎหมายต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ในทางกฎหมาย ดังนี้

1. คำศัพท์ นิยาม และการตีความความผิดปกติทางจิตในกฎหมายอาญาของไทย

ในภาษาไทยมีศัพท์ที่หมายถึงความผิดปกติทางจิตอยู่หลายคำ ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ปรากฏคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิต ดังนี้

บ้า หมายถึง เสียสติ, วิกลจริต, สติฟั่นเฟือน, หลงใหลหรือมัวเมาในสิ่งนั้นๆ จนผิดปกติ เช่น บ้ากาม บ้ายศ บ้าฟุตบอล

ฟั่นเฟือน หมายถึง หลงใหล, เกลิบเกลิ้ม, เผลอสติ, คุ่มดีคุ่มร้าย, เช่น มีสติฟั่นเฟือน จิตใจฟั่นเฟือน

วิกลจริต หมายถึง มีความประพฤติกิริยาผิดปกติเพราะสติวิปลาส เช่น เขาเป็นคนวิกลจริต ร้องไห้บ้างหัวเราะบ้างโดยไม่มีสาเหตุ, เป็นบ้า

วิปลาส หมายถึง คลาดเคลื่อนไปจากธรรมดาสามัญ เช่น สติวิปลาสตัวอักษรวิปลาส ลัญญาวิปลาส

สติวิปลาส หมายถึง มีสติพ้นเพื่อนคล้ายคนบ้า, สัตยวิปลาส ก้าว

เสียดสี หมายถึง มีสติพ้นเพื่อน, คู่มีดีคู่มีร้าย

นอกเหนือจากคำศัพท์เหล่านี้ ในปัจจุบันพบว่ามีคำศัพท์ภาษาไทยที่มีความหมายสื่อถึงความผิดปกติทางจิตปรากฏในสื่อชนิดต่างๆ อีกมากมาย เช่น วิกลจริต โรคจิต จิตวิปริต เสียดจริต สติแตก คู่มีคลั่ง ฯลฯ อย่างไรก็ตาม คำศัพท์ที่ใช้นั้น อาจมีความหมายที่แตกต่างไปตามบริบท เช่น เมื่อใช้คำว่า โรคจิต อาจมีความหมายว่ามีความผิดปกติทางจิตที่รุนแรง เช่น ที่คนทั่วไปเข้าใจได้ทั่วไปว่าเป็นบ้า หรือหมายถึงพฤติกรรมที่ก่อความเดือดร้อนรำคาญให้แก่ผู้อื่น หรือเป็นเพียงพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากสังคมปกติก็ได้

อย่างไรก็ตาม พบว่ามีคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตเพียงไม่กี่คำเท่านั้นที่นำมาใช้ในทางกฎหมาย ดังต่อไปนี้

1.1 คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายไทย

1.1.1 คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายไทย

ปัจจุบัน

เมื่อศึกษากฎหมายต่างๆ ของไทย พบว่ามีการใช้คำที่มีความหมายถึงความผิดปกติทางจิตในกฎหมายฉบับต่างๆ ดังต่อไปนี้

รัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เริ่มปรากฏคำว่า “วิกลจริต” และ “จิตพ้นเพื่อนไม่สมประกอบ” ครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในมาตรา 106 มาตรา 109 มาตรา 118 มาตรา 126 มาตรา 133 มาตรา 137 มาตรา 141 มาตรา 206 มาตรา 216 มาตรา 256 มาตรา 260 มาตรา 297 และมาตรา 298 ซึ่งเป็นการกำหนดคุณสมบัติบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้ง และมีให้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองและตำแหน่งสำคัญอื่นๆ ซึ่งต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 96⁹⁹ ก็กำหนดไว้เช่นเดียวกัน

มีข้อสังเกตว่า รัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ ของไทยที่ผ่านมาจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นฉบับล่าสุด นอกจากการจำกัดสิทธิเลือกตั้งดังกล่าวแล้ว ก็ไม่มีข้อความใดที่จำกัดถึงสิทธิอื่นใดของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตไว้โดยเฉพาะ ทำให้โดยหลักการ

⁹⁹ มาตรา 96 บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ในวันเลือกตั้ง เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้ง

(1) เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช

(2) อยู่ในระหว่างถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งไม่ว่าคดีนั้นจะถึงที่สุดแล้วหรือไม่

(3) ต้องคุมขังอยู่โดยหมายของศาลหรือโดยคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมาย

(4) วิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ.

พื้นฐานแล้วต้องถือว่า ผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตยังคงมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย เช่นเดียวกับบุคคลอื่นโดยทั่วไปอันรวมไปถึงการมีสิทธิในการรับบริการทางสาธารณสุขที่รัฐจัดให้ ที่ได้รับการคุ้มครองตามมาตรา 55 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 อีกด้วย ดังนั้น ผู้ที่มีความผิดปกติทางจิต ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดๆ ย่อมมีสิทธิในการเข้ารับการบำบัดรักษา ซึ่งเป็นสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุด

ประมวลกฎหมายอาญา

ประมวลกฎหมายอาญา มีการใช้คำที่มีความหมายถึงความผิดปกติทางจิต ปรากฏอยู่หลายคำ โดยพบว่า มีการใช้คำว่า “จิตบกพร่อง” ในมาตรา 48 และมาตรา 65 “โรคจิต” ในมาตรา 48 และมาตรา 65 “จิตฟั่นเฟือน” ในมาตรา 48 และมาตรา 65 “ความบกพร่องทางจิตใจ” ในมาตรา 56 “จิตพิการ” ในมาตรา 297(6) “ความอ่อนแอแห่งจิต” ในมาตรา 342(2) และ “จิตอ่อนแอ” ในมาตรา 346 นอกจากนี้ ยังมีคำว่า “ความเชื่ออย่างงมงาย” ปรากฏในมาตรา 81

มีข้อสังเกตว่า ประมวลกฎหมายอาญาของไทย ไม่มีบทนิยามหรือให้ความหมายของคำเหล่านี้ไว้แต่อย่างใด นอกจากนี้พบว่าไม่มีคำว่า “วิกลจริต” ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายอาญาของไทยในปัจจุบัน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ปรากฏคำว่า “วิกลจริต” ในมาตรา 6 มาตรา 14 มาตรา 29 มาตรา 51 มาตรา 246 มาตรา 247 และมาตรา 248 แม้ว่าจะมีการใช้คำว่า “โรงพยาบาลโรคจิต” ในมาตรา 14 (ซึ่งปัจจุบันในเอกสารราชการต่างๆ ได้ใช้คำว่า “โรงพยาบาลจิตเวช” แทนแล้ว) ก็อาจถือได้ว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยมีการใช้คำที่หมายถึงความผิดปกติทางจิตเพียงคำเดียวคือคำว่า “วิกลจริต” อย่างไรก็ตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยก็ไม่มีบทนิยามหรือให้ความหมายของคำว่า “วิกลจริต” ไว้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีการใช้คำที่หมายถึงความผิดปกติทางจิต ปรากฏอยู่สองคำ คือ “วิกลจริต” และ “จิตฟั่นเฟือน” โดยมีการใช้คำว่า “วิกลจริต” ในมาตรา 28 มาตรา 30 มาตรา 33 มาตรา 175 มาตรา 429 มาตรา 1449 มาตรา 1464 มาตรา 1519 มาตรา 1516 มาตรา 1606 มาตรา 1610 มาตรา 1611 มาตรา 1670 และมาตรา 1687 และใช้คำว่า “จิตฟั่นเฟือน” ในมาตรา 32 มาตรา 33 และมาตรา 1464/1 ขณะที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ไม่ปรากฏคำที่มีความหมายถึงความผิดปกติทางจิตโดยตรง อย่างไรก็ตาม มีการใช้คำว่า

“บุคคลผู้ไร้ความสามารถ” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งอาจเป็นกรณีของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตก็ได้

พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2484

พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2484 มีการใช้คำว่า “วิกลจริต” ในมาตรา 7¹⁰⁰ ซึ่งพบว่าไม่มีบทนิยามหรือให้ความหมายของคำว่า “วิกลจริต” ไว้แต่อย่างใด

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 มีการใช้คำว่า “วิกลจริต” และ “จิตไม่สมประกอบ” ในมาตรา 14 ซึ่งห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง เว้นแต่เป็นบุคคลวิกลจริต หรือจิตไม่สมประกอบอันอาจเป็นอันตรายต่อผู้อื่น แต่ไม่ปรากฏนิยามความหมายไว้แต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ (ฉบับที่ 2/2507) ว่าด้วยการอนามัยและการสุขภาพของผู้ต้องกักขัง กำหนดให้ผู้ต้องกักขังที่เจ็บป่วย หรือเป็นหญิงที่มีครรภ์ได้รับการรักษาพยาบาลตามสมควร ดังนั้น ผู้ที่เจ็บป่วยด้วยโรคทางจิตเวชจะถือว่าผู้ต้องกักขังที่เจ็บป่วยได้รับการตรวจประเมินและบำบัดรักษาโดยแพทย์ รวมถึงการส่งออกไปรับการรักษาที่อื่นในกรณีจำเป็นด้วย

พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497

พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 แม้จะไม่ปรากฏว่ามีคำที่มีความหมายถึงความผิดปกติทางจิตไว้โดยตรง แต่พบว่ามีกฎกระทรวงหลายฉบับ ซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 41 วรรค 1 และ 51 ของพระราชบัญญัตินี้ซึ่งเกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิต เช่น กฎกระทรวงฉบับที่ 74 (พ.ศ. 2540) แก้ไขเพิ่มเติมรายละเอียดของโรคที่ขัดต่อการรับราชการทหาร โดยใช้คำว่า “โรคทางประสาทวิทยา” และ “โรคทางจิตเวช” ซึ่งในส่วนของโรคทางจิตเวช ได้ระบุไว้ว่าเป็น โรคจิตหรือโรคที่ทำให้จิตผิดปกติอย่างรุนแรงและถาวร ต่อมาได้มีคำพิพากษาของศาลปกครองใน หมายเลขคดีแดงที่ 1540/2554 ให้แก้ไขข้อความในใบเอกสารสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกณฑ์ทหาร จากคำว่า “เป็นโรคจิตถาวร” เป็น “ภาวะเพศสภาพไม่ตรงกับเพศกำเนิด” และต่อมาได้มีการเพิ่มเติมคำว่า “ภาวะเพศสภาพไม่ตรงกับเพศกำเนิด (Gender Identity Disorder)” โดยกฎกระทรวงฉบับที่ 75 (พ.ศ. 2555) หลังจากนั้นในกฎกระทรวงฉบับที่ 76 (พ.ศ. 2555) มีการแก้ไขเพิ่มเติมรายละเอียดของโรคทางจิตเวช โดยมีการจำแนกเป็นกลุ่มโรคจิตที่มีอาการรุนแรงหรือ

¹⁰⁰มาตรา 7 เมื่อปรากฏจากการสอบสวนว่าผู้ใดทำการขอทาน และผู้นั้นเป็นคนชราภาพหรือเป็นคนวิกลจริต พิกัด หรือเป็นคนมีโรค ซึ่งไม่สามารถประกอบการอาชีพอย่างใด และไม่มีทางเลี้ยงชีพอย่างอื่น ทั้งไม่มีญาติมิตรอุปการะเลี้ยงดู ก็ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ส่งตัวไปยังสถานสงเคราะห์.

เรื้อรัง โรคอารมณ์แปรปรวนที่มีอาการรุนแรงหรือเรื้อรัง โรคพัฒนาการทางจิตเวช และโรคหรือความผิดปกติในการพัฒนาการของทักษะทางสังคมและภาษา และมีการระบุชื่อโรคทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยยึดตามศัพท์ทางการแพทย์

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ใช้คำว่า“ความผิดปกติทางจิต” โดยหมายถึง อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำสติปัญญา ประสาทการรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่ หรือบุคคล รวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เป็นกฎหมายฉบับแรกและปัจจุบันยังคงเป็นกฎหมายเพียงฉบับเดียวของไทยที่ใช้คำว่า “ความผิดปกติทางจิต” เพียงคำเดียวในกฎหมาย โดยไม่มีการใช้คำว่า วิกลจริต จิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ภายในพระราชบัญญัตินี้แต่อย่างใด นอกจากนี้ ยังเป็นกฎหมายฉบับเดียวที่มีการนิยามความหมายของความผิดปกติทางจิตไว้ในกฎหมายอย่างชัดเจน

1.1.2 พัฒนาการของการใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายไทย

คำที่มีความหมายถึงความผิดปกติทางจิตปรากฏในกฎหมายไทย ตั้งแต่ประมาณพ.ศ. 2230 ตรงกับสมัยอยุธยาตอนปลาย ในสมัยพระเพทราชา มีบทพระอัยการลักษณะวิวาทคำดี มาตรา 15 สรุปได้ว่า”คนบ้าถ้าฆ่าคนตาย ก็ให้พ่อแม่พี่น้องของคนบ้าจ่ายค่าสินไหมทดแทน แล้วรับตัวกลับไปดูแลตามเดิม แต่ถ้าแก้ทำร้ายก็เอาโทษไม่ได้ ส่วนคนบ้า ที่เรื้อรังไม่มีคนดูแลแล้วฆ่าหรือทำร้ายคนจะเอาโทษไม่ได้ ให้แจ้งตำรวจจับไปดูแลแทน” ต่อมาใน พ.ศ. 2293 สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้บัญญัติกฎหมายโดยสรุปได้ว่า ถ้าคนบ้าไปทำอะไรก็จะได้รับการยกเว้นโทษ¹⁰¹

จนกระทั่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดให้มีการชำระกฎหมายเก่าๆ ที่มีการคัดลอกมาจากสมัยอยุธยา โดยกฎหมายที่ชำระใหม่นี้เรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง” โดยมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตในบทพระอัยการลักษณะวิวาท มาตรา 15 ว่า “มาตราหนึ่ง คนบ้าเข้าบ้านท่านตีฟันแทงคนดีตาย จะไหม้บ้าไชร้ท่านว่ามิชอบ เพราะว่าบ้าหาตำแหน่งแบ่งสัจมิได้ ท่านว่าให้พ่อแม่พี่น้อง

¹⁰¹ รัชชย คงสกรณ์. ตำรานิติจิตเวชศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: หจก.บางกอกบลิ๊กร, 2551, หน้า 58 – 59.

เผ่าพันธุ์บ้ำใช้กึ่งเบียดปลุกตัวผู้ตาย ให้เวนบ้านนั้นไปให้แก่พ่อแม่พี่น้องเผ่าพันธุ์บ้านนั้นจึงชอบ ถ้ามันดี มีบาทเจ็บใช้ หาโทษมิได้ ถ้าที่เป็นที่ไร่นาป่าดงพงแขมเป็นที่อยู่แห่งคนผู้สูงอายุสมเฒ่าคนพิกลจริด บ้ำไปผู้ใดเข้าไปในที่มันอยู่พันแทงมีบาทเจ็บแลตายก็ดี ถ้าพบปะมันกลางถนนหนทางมิได้หลีกแล มันพันแทงบาทเจ็บถึงตายก็ดี จะเอาโทษแก่มันมิได้เลย ให้โฆษณาแก่นครบาลให้จับเอาตัวมันจำ จองไว้นกว่าจะสิ้นกาม” โดยสรุปคือ ตามกฎหมายตราสามดวง หากคนบ้ำทำร้ายร่างกายผู้อื่นจะ ปรับคนบ้ำมิได้ ให้ปรับพ่อแม่พี่น้องของคนบ้ำแทน นอกจากนี้ยังกำหนดไว้ว่า หากญาติพี่น้องใคร เสียจริตเป็นบ้ำ ให้ญาติมีหน้าที่ดูแลให้ดี ห้ามปล่อยให้เที่ยวไปตามลำพัง หากฝ่าฝืนและคนบ้ำได้ ล้วงเข้ามาในพระบรมมหาราชวัง ญาติจะถูกปรับไหม¹⁰² ซึ่งในบทบัญญัติดังกล่าวมีการใช้ทั้งคำว่า “บ้ำ” และ “พิกลจริด” ปรากฏอยู่ ซึ่งคำรากกฎหมายได้อธิบายว่า “คนบ้ำ” หมายถึง ผู้กระทำความผิด ในเวลาที่เขาไม่มีสติรู้ผิดชอบ เพราะมีโรคไทย¹⁰³

ใน พ.ศ. 2451 ประเทศไทยมีการมีการประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ซึ่งบัญญัติหลักเรื่องความรับผิดชอบในทางอาญาของบุคคลวิกลจริตในกฎหมายไว้อย่างชัดเจน กฎหมาย ฉบับนี้มีการใช้คำว่า “วิกลจริต” และ “สติวิปลาส” ในมาตรา 46 มาตรา 47 และมาตรา 48

พ.ศ. 2466 เมื่อมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีการใช้ คำที่หมายถึงความผิดปกติทางจิต ปรากฏอยู่สองคำ คือ “วิกลจริต” และ “จิตฟั่นเฟือน” ซึ่งใช้สืบเนื่อง มาจนถึงปัจจุบัน ขณะที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ประกาศใช้ในปีเดียวกัน ปรากฏ เพียงคำว่า “บุคคลผู้ไร้ความสามารถ” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้น

ใน พ.ศ. 2477 เมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีการใช้คำว่า “วิกลจริต” ปรากฏในมาตรา 14 มาตรา 246 และมาตรา 248 และยังคงใช้สืบเนื่องมา จนถึงปัจจุบัน

พ.ศ. 2479 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งนอกจาก จะใช้คำว่า “วิกลจริต” แล้ว ยังมีการใช้คำว่า “จิตไม่สมประกอบ” ด้วย

ใน พ.ศ. 2482 ในการประชุมกรรมการพิจารณาแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญา ได้มีข้อสังเกตจากที่ประชุมว่า คำว่า “วิกลจริต” นั้นมีความหมายอย่างไร เพราะเป็นคำกว้าง จึงมีหนังสือสอบถามคำที่ควรใช้เกี่ยวกับความวิกลจริต ไปยังอธิบดีกรมสาธารณสุขในขณะนั้น ซึ่งมีหนังสือตอบกลับจากอธิบดีกรมสาธารณสุข โดยสรุปว่า ไม่ควรใช้คำว่า “สติวิปลาส”

¹⁰² รัชชย คงสกลนธ์. ตำรานิติจิตเวชศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: หจก.บางกอกบลิ๊ก, 2551, หน้า 58 – 59.

¹⁰³ ขุนหลวงพระยาไกรสี (เทียม). หลักกฎหมายอาญา. โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร; ร.ศ. 126. หน้า 5.

เพราะว่า“สัญญา” แปลว่าความจำ เมื่อวิกลจริตแล้วก็แปลว่าความจำเสียไป แท้จริงคนวิกลจริตไม่ใช่แต่ความจำเสียอย่างเดียว แต่เสียทั้งความคิดอ่านและสติปัญญาด้วย และเสนอให้ใช้คำว่า “จิตต์วิปลาต” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “defective mental power” แทน อย่างไรก็ตาม ไม่ได้มีการให้ความหมายของคำว่าวิกลจริตในทางการแพทย์ไว้แต่อย่างใด

ใน พ.ศ. 2484 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2484 ยังคงมีการใช้คำว่า “วิกลจริต” ในมาตรา 7 ในกฎหมายฉบับดังกล่าว

ต่อมา พ.ศ. 2487 ในการประชุมอนุกรรมการพิจารณาร่างประมวลกฎหมายอาญา ได้มีการพิจารณาถึงความหมายของคำว่า “วิกลจริต” อีกครั้ง โดยร่างเดิมที่เสนอว่าให้ใช้คำว่า “วิกลจริต” เพียงคำเดียว แต่อนุกรรมการได้เสนอว่าควรใช้คำว่า “จิตฟั่นเฟือน” เพื่อให้หมายถึง mental disorder และ จิตบกพร่อง ซึ่งตรงกับคำว่า mental deficiency ในที่สุดที่ประชุมมีมติให้ใช้ทั้งสองคำ และเพิ่มเติมคำว่า “โรคจิต” ซึ่งตรงกับคำว่า psychosis ไว้ในบทบัญญัติด้วย ดังที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม หลังจากนั้นไม่ปรากฏว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายอื่นๆ ที่ใช้คำว่า “วิกลจริต” มีการแก้ไขในลักษณะเดียวกับประมวลกฎหมายอาญาแต่อย่างใด

จนกระทั่ง พ.ศ. 2551 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ซึ่งเป็นกฎหมายไทยที่ใช้คำว่า “ความผิดปกติทางจิต” ในกฎหมายเป็นฉบับแรก และเป็นกฎหมายไทยฉบับเดียวที่พบว่ามีการใช้และให้ความหมายของความผิดปกติทางจิตไว้

จะเห็นได้ว่า ในกฎหมายอาญาและกฎหมายฉบับต่างๆ ของไทยมีการใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับอยู่หลายคำที่ใช้แตกต่างกันออกไป ซึ่งเกิดจากการบัญญัติกฎหมายขึ้นใหม่ และการแก้ไขปรับปรุงคำศัพท์ที่ใช้ในกฎหมายต่างๆ มาอย่างต่อเนื่องในอดีตโดยได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งจากความเปลี่ยนแปลงของคำศัพท์ที่ใช้ในทางสังคมและในทางการแพทย์ทั้งที่เป็นภาษาไทยและการแปลจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษ

1.2 นิยามและความหมายของคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายไทย

คำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตที่สำคัญในกฎหมายไทย ได้แก่ “วิกลจริต” “จิตฟั่นเฟือน” “โรคจิต” และ “จิตบกพร่อง” ซึ่งคำศัพท์ต่างๆ ดังกล่าวมีความหมายในทางกฎหมาย ตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ และความหมายจากแนวทางตามคำพิพากษาต่างๆ ดังนี้

1.2.1 ความหมายของคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

“วิกลจจริต”

แม้คำนี้จะเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป และปรากฏในกฎหมายไทยหลายฉบับ แต่ไม่ปรากฏบทนิยามของคำว่า “วิกลจจริต” ในกฎหมายฉบับใด ผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายมีความเห็นว่าคำนี้เป็นศัพท์เฉพาะในทางกฎหมายและคำนี้ไม่มีความหมายในทางการแพทย์¹⁰⁴ อย่างไรก็ตาม ในทางกฎหมายแพ่งของไทยมีการให้ความหมายของคำว่า “วิกลจจริต” ไว้ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 490/2509 (ประชุมใหญ่) ว่า

“วิกลจจริต” ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่า “บุคคล วิกลจจริต” ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 29 นั้น มิได้หมายเฉพาะถึง บุคคลผู้มีจิตผิดปกติหรือตามที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นบ้า เท่านั้นไม่ แต่หมายรวมถึงบุคคลที่มีกิริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึก และขาดความรับผิดชอบด้วย เพราะบุคคลดังกล่าวนี้ไม่สามารถประกอบกิจการของตนหรือประกอบกิจส่วนตัวของตนได้ทีเดียว”

รณชัย คงสกนธ์ อธิบายความหมายของคำว่า “บุคคลวิกลจจริต” ในทางกฎหมายแพ่งว่า คือบุคคลที่มีจิตผิดปกติซึ่งเกิดจากจิตใจหรือจากร่างกายอันมีผลกระทบต่อจิตใจ ทำให้บุคคลไม่อาจคิดหรือตัดสินใจได้ ซึ่งอาจเป็นอยู่ตลอดเวลาหรือเป็นครั้งคราวก็ได้¹⁰⁵ โดยคน วิกลจจริตแบ่งเป็นสองประเภท¹⁰⁶ คือ

1. คนวิกลจจริตในความเป็นจริง คือ บุคคลที่มีความสามารถตามกฎหมาย แต่ไม่สามารถดูแลตนเองหรือผลประโยชน์ของตนเองได้ในความเป็นจริง อันเกิดจากความผิดปกติของจิตใจหรือจากร่างกายอันมีผลกระทบต่อจิตใจ

2. คนวิกลจจริตที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ คือคนที่มีความผิดปกติทางจิตอย่างถาวรถึงขนาดไม่สามารถดูแลผลประโยชน์ของตนเองได้เลย

แม้ในทางกฎหมายอาญาของไทยจะไม่ได้มีการให้ความหมายไว้เช่นเดียวกับ ในทางกฎหมายแพ่ง แต่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งได้ใช้คำว่า “วิกลจจริต”

¹⁰⁴แสวง บุญเฉลิมวิภาส. “ผู้ป่วยจิตเวช ความเข้าใจที่แตกต่างกันระหว่างนักกฎหมายกับจิตแพทย์”. วารสารนิติศาสตร์. 4, 17, 2530, หน้า 164.

¹⁰⁵รณชัย คงสกนธ์. ตำรานิติจิตเวชศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: หจก.บางกอกบลิ๊ต, 2551, หน้า 58 – 59.

¹⁰⁶ประสิทธิ์ โขวิไลกุล. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2546, หน้า 140.

เช่นเดียวกับกฎหมายแพ่งอื่นๆ ในมาตรา 15 กำหนดไว้ว่า วิธีพิจารณาข้อใดซึ่งประมวลกฎหมายนี้มิได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่พอจะใช้บังคับได้ แต่จากการศึกษาคำพิพากษาต่างๆ ไม่สามารถสรุปได้ว่าการนำความหมายของ “วิกลจริต” ในทางแพ่งมาใช้กับวิธีพิจารณาความอาญาหรือไม่และเพียงใด

“จิตฟั่นเฟือน”

ศาสตราจารย์จิตติ ตังศภัทย์ อธิบายว่า ได้แก่ผู้ที่หลงผิด (delusion) ประสาทหลอน (hallucination) และแปรผิด (illusion) และเห็นว่าเป็นอาการของโรคจิต (psychosis) อย่างหนึ่ง

ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย อธิบายว่า หมายถึงจิตพิการ ที่เรียกกันว่า บ้าๆ บอๆ ซึ่งมีสาเหตุเพราะโรคจิต

ศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ แสนโกศิก อธิบายว่า อาการบ้าๆ บอๆ แต่ไม่ถึงขนาดเป็นโรคจิต

รายงานการประชุมของคณะอนุกรรมการร่างประมวลกฎหมายอาญา คำว่า จิตฟั่นเฟือน แปลมาจากคำว่า Mental Disorder ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของจิตใจที่มีความผิดปกติแต่ยังไม่จัดว่าถึงขนาดวิกลจริต¹⁰⁷

ณรงค์ สุภัทรพันธุ์¹⁰⁸ มีความเห็นว่า จิตฟั่นเฟือนไม่มีความหมายแน่ชัดทางการแพทย์ แต่เป็นคำที่ใช้ทางกฎหมายและน่าจะหมายถึงสภาวะของจิตใจที่ลักษณะแปรปรวนค้ำข้างร้ายบ้าง เนื่องจากความเจ็บป่วยด้วยโรคทางจิตเวช และครอบคลุมผู้ป่วยโรคจิต โรคประสาท บางประเภท ความผิดปกติของการควบคุมตนเอง บุคลิกภาพผิดปกติบางประเภท โรคระบบประสาทบางชนิด และโรคที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์¹⁰⁹ มีความเห็นว่าจิตฟั่นเฟือน ควรมาจาก Mental Infirmity คือ ภาวะแปรปรวนทางจิตใจที่ยังไม่ถึงขนาดที่จะถือได้ว่าผู้นั้นวิกลจริต และไม่ใช่วินิจฉัยอ่อน ซึ่งหมายถึงโรคทางจิตเวชได้หลายกลุ่ม และเห็นว่าคำว่าจิตฟั่นเฟือนมีความหมายที่กว้างกว่าวิกลจริต ทำให้ผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตที่มีอาการไม่รุนแรงจนถึงขั้นเป็นบุคคลวิกลจริตทางกฎหมายมีโอกาสได้รับการลดโทษหรือยกเว้นโทษ นอกจากนี้ยังเห็นว่า ผู้ที่มีความผิดปกติทางจิต

¹⁰⁷แสวง บุญเฉลิมวิภาส, เอนก ขมจินดา (2546), กฎหมายการแพทย์, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์วิญญูชน, หน้า 99-100.

¹⁰⁸ณรงค์ สุภัทรพันธุ์, “ความหมายของคำว่า “จิตฟั่นเฟือน” ทางจิตเวชศาสตร์และทางกฎหมาย”, วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, 30, 3, 2532, หน้า 85-95.

¹⁰⁹วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, กฎหมายวิธีสบัญญัติ 3. เอกสารการสอนมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, พิมพ์ครั้งที่ 2, นนทบุรี, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช; 2528, หน้า 322-331.

ทั้งหมดในระบบการวินิจฉัยและจำแนกโรคทางจิตเวช คือ DSM และ ICD จะสามารถต่อสู้คดีโดยอาศัยเหตุจิตฟั่นเฟือนได้

ดังนั้นจากความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ อาจพอสรุปว่า “จิตฟั่นเฟือน” คือ ความผิดปกติทางจิตที่มีความรุนแรงน้อยกว่าโรคจิต หรือ ที่ยังไม่รุนแรงถึงขั้นที่กฎหมายถือว่าเป็นโรคจิต “โรคจิต”

ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทัย อธิบายว่า เป็นความบกพร่องแห่งจิตที่เกิดจากโรค รวมทั้งผู้ที่มีอาการคุ้มคลั่ง จิตเภท (schizophrenia) หรือผู้ที่มีปัญหาความคิดแต่สติทรม (psychopath)

ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย อธิบายว่า คือ มั่นสมองเป็นโรค

ศาสตราจารย์ ดร. อุททิศ แสนโกศิก อธิบายว่า คือมั่นสมองเป็นโรค หรือที่เรียกว่าเป็นบ้า¹¹⁰

ในทางการแพทย์ คำนี้ตรงกับศัพท์บัญญัติราชบัณฑิตยสถานว่า “psychosis” โดยในทางจิตเวชศาสตร์ คำว่า “psychosis” หมายถึง ความผิดปกติซึ่งความคิด การตอบสนองทางอารมณ์ ความสามารถในการตระหนักรู้ความเป็นจริง และความสามารถในการสื่อสารและสร้างสัมพันธกับผู้อื่น มีความบกพร่องจนรบกวนความสามารถในการจัดการกับความเป็นจริง โดยลักษณะที่รู้โดยทั่วไปได้แก่ สูญเสียความสามารถในการทดสอบความเป็นจริง (reality testing) ประสาทหลอน (hallucination) หลงผิด (delusions) และแปลผิด (illusions)¹¹¹

ดังนั้น อาจพอสรุปได้ว่า ตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ “โรคจิต” น่าจะหมายถึง ความผิดปกติทางจิตที่เป็นอาการของโรคจิต (psychosis) นั้นเอง

“จิตบกพร่อง”

ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทัยอธิบายว่า คือ ผู้ที่มั่นสมองไม่เติบโตตามวัยหรือบกพร่องมาแต่กำเนิด (idiot, imbecile) หรือเสื่อมลงเพราะความชรา

ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย อธิบายว่า คือ คุณสมบัติของมั่นสมองบกพร่องจึงทำให้ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้

¹¹⁰แสวง บุญเฉลิมวิภาส, เอนก ยมจินดา กฎหมายการแพทย์, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546, หน้า 99-100.

¹¹¹Sadock BJ, Sadock VA, eds. Signs and symptom in psychiatry. In Kaplan and Sadock's Synopsis of Psychiatry: Behavioral Sciences/Clinical Psychiatry, 9th ed., Philadelphia: Lippincott Williams and Wilkins; 2007. p. 927.

ศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ แสนโกศกอธิบายว่า คือ คุณสมบัติของมันสมองบกพร่อง คือมันสมองไม่เจริญเติบโตตามวัย¹¹²

นายแพทย์เชียร สิริยานนท์ มีความเห็นว่า จิตบกพร่อง หมายความว่าถึงโรคประเภทปัญญาต่ำหรือปัญญาอ่อน (mental defective, mental deficiency) โดยอาจเป็นมาแต่กำเนิดหรือเกิดจากสมองไม่เจริญเติบโตตามวัย ส่วนจิตฟั่นเฟือนที่มีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการคือมีอาการหลงผิดโดยเชื่ออย่างจริงจังในเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ มีอาการประสาทหลอน โดยมีการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง ห้าเกิดหลอนตนเอง หรือมีอาการแปรผิด คือการรับรู้ต่อสิ่งที่มากระตุ้นต่อประสาทสัมผัสผิดไป¹¹³

ศาสตราจารย์นายแพทย์ อรุณ ภาควรรณ¹¹⁴ เห็นว่า จิตฟั่นเฟือน ควรหมายถึงความ विकलจิตซึ่งเกิดจากพยาธิของสมอง (organic psychosis) กับประเภทที่เกิดจากพิษต่างๆ (toxic psychosis)

ส่วนตามรายงานการประชุมของคณะอนุกรรมการร่างประมวลกฎหมายอาญา คำว่า จิตบกพร่อง มาจากการแปลคำว่า Mental Deficiency หรือโรคปัญญาอ่อน และคำว่าจิตฟั่นเฟือนแปลมาจำคำว่า Mental Disorder ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของจิตใจที่ยังไม่จัดว่าถึงขนาด विकलจิตแต่มีความผิดปกติเกิดขึ้น

พอสรุปได้ว่า จิตบกพร่อง หมายถึงความผิดปกติที่เกิดจากสมองพัฒนาไม่สมวัย หรือถดถอยลง ซึ่งใกล้เคียงกับภาวะบกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา และภาวะสมองเสื่อม (dementia)

นอกจากนี้ ยังมีความเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความหมายของคำศัพท์เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายไทยที่น่าสนใจ ดังนี้

แสวง บุญเฉลิมวิภาสให้ความเห็นว่าความเข้าใจเรื่องความผิดปกติทางจิตระหว่างนักกฎหมายและแพทย์แตกต่างกัน¹¹⁵ และณรงค์ สุภัทรพันธุ์ ได้สรุปว่าความเห็นของนักกฎหมายกับแพทย์แตกต่างกันในเรื่องของสาเหตุ ความรุนแรง และการจำแนกโรค¹¹⁶

¹¹²แสวง บุญเฉลิมวิภาส, เอนก ขมจินดา, กฎหมายการแพทย์, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546, หน้า 99-100.

¹¹³สุทธิพร เจณณวาสิน นิติจิตเวช Articles from Ramamentalsืบค้นจาก <https://med.mahidol.ac.th/ramamentals/sites/default/files/public/pdf/Forensic%20psychiatry.pdf> หน้า 11.

¹¹⁴สุทธิพร เจณณวาสิน นิติจิตเวช Articles from Ramamentalsืบค้นจาก <https://med.mahidol.ac.th/ramamentals/sites/default/files/public/pdf/Forensic%20psychiatry.pdf> หน้า 11.

วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์ให้ความเห็นว่าคำว่าจิตบกพร่อง โรคจิต จิตฟั่นเฟือนเท่าที่ผ่านมา ศาลฎีกาไม่ได้ให้คำอธิบายแต่ละภาวะว่าหมายถึงอะไร แตกต่างกันอย่างใด เมื่อศาลจะยกประโยชน์ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 ศาลมักจะอ้างรวมๆ กันไป¹¹⁷

ยืนหยัด ใจสมุทรให้ความเห็นว่า ในทางปฏิบัติ กระบวนการยุติธรรมไม่ได้สนใจในการจำแนกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยป่วยทางจิตเพราะเป็นจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน แต่จะเหมารวมว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นคนวิกลจริต และเสนอว่าควรให้จิตแพทย์รับรองยืนยันเสียก่อนเท่าที่จะทำได้ว่าเป็นชนิดใด¹¹⁸

1.2.2 ความหมายของคำศัพท์เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตจากคำพิพากษา

จากการสืบค้นฐานข้อมูลคำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวข้องกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 โดยใช้ระบบสืบค้นคำพิพากษาศาลฎีกาและคำสั่งคำร้องศาลฎีกา (DEKA 2007: <http://deka2007.supremecourt.or.th>) เมื่อ 18 พฤศจิกายน 2558 พบว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2508 ถึง 2557 มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตจำนวนทั้งสิ้น 44 คดี โดยสามารถจำแนกคำที่ระบุความผิดปกติทางจิตในคดีจากคำพิพากษาทั้งหมดได้ดังนี้

¹¹⁵แสวง บุญเฉลิมวิภาส. ผู้ป่วยจิตเวช : ความเข้าใจที่ต่างกันระหว่างนักกฎหมายกับจิตแพทย์. จุลนิติ ปีที่ : 5 ฉบับที่ : 3 เลขหน้า : 35-54 ปีพ.ศ. : 2551

¹¹⁶ณรงค์ สุภัทรพันธุ์. ความหมายของคำว่า “จิตฟั่นเฟือน” ทางจิตเวชศาสตร์และทางกฎหมาย. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, 30(3), 2532, หน้า 85-95.

¹¹⁷วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์. บรรณานุกรม. สารสำคัญของพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, 2553, หน้า 53.

¹¹⁸ยืนหยัด ใจสมุทร. กฎหมายอาญา 1 : เอกสารการสอนมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 27. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2553, หน้า 378-383.

ตารางที่ 3.1 การใช้คำที่ระบุถึงความผิดปกติทางจิตในคำพิพากษาศาลฎีกาที่วินิจฉัย
ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65

ใช้คำที่มีความหมาย		ใช้คำที่มีความหมาย		ไม่สามารถระบุ	
ทางการแพทย์		เฉพาะในทางกฎหมาย		ความหมายที่ชัดเจน	
19 คดี (ร้อยละ 43.18)		13 คดี (ร้อยละ 29.55 %)		12 คดี (ร้อยละ 27.27%)	
คำที่ใช้	จำนวนคดี (ร้อยละ)	คำที่ใช้	ความถี่ (ร้อยละ)	คำที่ใช้	ความถี่ (ร้อยละ)
โรคจิตเภท	8 (18.18)	โรคจิต	4 (9.09)	ผิดปกติทางจิต	6 (13.64)
ปัญญาอ่อน	4 (9.09)	จิตบกพร่อง	3 (6.82)	โรคประสาท	2 (4.55)
เมาสุรา/กัญชา	3 (6.82)	วิกลจริต	3 (6.82)	โรคประสาทหลอน	1 (2.27)
โรคจิตจากพิษสุรา	1 (2.27)	จิตบกพร่องหรือจิตฟั่น เฟือน	2 (4.55)	โรคเปลี่ยนวัย	1 (2.27)
โรคซึมเศร้า	1 (2.27)	โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน	1 (2.27)	โรคเส้นประสาท	1 (2.27)
โรควิตกกังวล	1 (2.27)			สมองฝ่อ	1 (2.27)
ลมชัก	1 (2.27)				

จะเห็นได้ว่า มีการใช้คำที่มีความหมายทางการแพทย์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.18 ของคำพิพากษาทั้งหมด ขณะที่มีการใช้คำที่ไม่สามารถระบุความหมายที่ชัดเจนใน 12 คดี คิดเป็นร้อยละ 27.27 คำที่มีความหมายทางการแพทย์ที่ใช้บ่อยที่สุดคือ โรคจิตเภทส่วนที่ไม่สามารถระบุความหมายที่ชัดเจนทั้งทางการแพทย์และกฎหมายที่พบมากที่สุด คือ กลุ่มคำที่มีความหมายว่า ผิดปกติทางจิต โดยไม่ได้ระบุรายละเอียดไว้แน่ชัดว่าเป็นเช่นไรกันแน่ เช่น มีอาการทางจิต หรือ ป่วยทางจิต เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกรณีศาลไม่ได้ระบุชัดเจนลงไปว่าเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น จิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือน และ โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน

โดยสรุป จากการศึกษาคำพิพากษาศาลฎีกาในคดีอาญาต่างๆ พบว่า ยังไม่มีการให้ความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตที่ใช้ในทางกฎหมายอาญาที่ชัดเจนแน่นอน

นอกจากนี้ พบว่ามีการวินิจฉัยว่าเป็นความผิดปกติทางจิตโดยใช้คำศัพท์ที่แตกต่างกับที่ใช้ในคัมภีร์กฎหมาย และอาจไม่ได้ระบุจำแนกว่าเป็น “จิตฟั่นเฟือน” “โรคจิต” และ “จิตบกพร่อง” แต่อย่างใด

1.3 การตีความทางกฎหมายเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายอาญาของไทย

จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่วิเคราะห์ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น มีคำพิพากษาเกี่ยวกับการตีความทางกฎหมายที่เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตที่น่าสนใจ ดังนี้

ศาลชั้นต้นมีอำนาจชี้ขาดในกรณีมีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ (ฎ. 1816/2541) จำเลยมีหน้าที่นำสืบว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตหรือไม่อย่างไร (ฎ. 2283/2515 และ ฎ. 2470/2534) หากไม่มีหลักฐานมานำสืบ ศาลไม่อาจที่จะวินิจฉัยได้เองว่าจำเลยมีจิตไม่ปกติหรือไม่ (ฎ. 1627/2545) แม้จำเลยจะมีได้ยกเรื่องความผิดปกติทางจิตขึ้นเป็นข้อต่อสู้ แต่หากข้อเท็จจริงปรากฏจากพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ ศาลยกขึ้นมาพิจารณาได้ (ฎ. 2543/2528) ศาลอาจวินิจฉัยจากพยานหลักฐานว่าจำเลยเป็นผู้มีความผิดปกติทางจิตหรือไม่โดยไม่ต้องส่งให้แพทย์ตรวจเสียก่อน (ฎ. 288/2530)

ปัญหาว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตหรือไม่เป็นปัญหาข้อเท็จจริง และมีใช้ปัญหาอันเกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน (ฎ. 2537/2548) ดังนั้น หากไม่นำสืบมาตั้งแต่ศาลชั้นต้น ศาลฎีกาจะไม่รับพิจารณา อย่างไรก็ดี หากข้อเท็จจริงปรากฏในชั้นฎีกาว่าระหว่างการพิจารณาของศาลชั้นต้นว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ตั้งแต่แรกแล้ว กระบวนพิจารณาที่ผ่านมาจะไม่ชอบด้วยกฎหมาย (ฎ. 3248/2532)

ความผิดปกติทางจิตต้องมีอยู่ก่อนหรือขณะกระทำความผิด และต้องปรากฏอาการอยู่ในระยะเวลาใกล้เคียงกับที่กระทำความผิด (ฎ. 496/2536 และ ฎ. 2949/2541) ความผิดปกติทางจิตที่ตรวจพบระหว่างการพิจารณาโดยไม่มีประวัติหรืออาการก่อนเกิดเหตุหรือในระหว่างเกิดเหตุ ไม่สามารถรับฟังเป็นยุติได้ว่าขณะกระทำความผิดจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตไม่รู้ผิดชอบหรือไม่ (ฎ. 3473/2536)

การหย่อนความสามารถในการรู้ผิดชอบหรือบังคับตนเองจากสุราและสารเสพติดที่จำเลยตั้งใจใช้เองไม่สามารถนำมาอ้างความรับผิดชอบได้ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 66 (ฎ. 617/2526) แม้ผลจากการใช้นั้นจะทำให้เกิดอาการทางจิต เช่น ประสาทหลอน (ฎ. 6494/2537) แต่หากเป็นความผิดปกติทางจิตที่เป็นผลจากสุราหรือสารเสพติด ศาลอาจเห็นว่าเป็นเป็นกรณีตามมาตรา 65 ได้ (ฎ. 371/2527 และ ฎ. 3473/2536)

ศาลอาจพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในคดีว่าช่วงเวลาก่อนหน้าและขณะก่อเหตุว่าจำเลยยังคงมีความผิดปกติทางจิตอยู่หรือไม่ (ฎ. 8329/2540, ฎ. 1226/2547 และ ฎ. 101/2547) ศาลอาจเห็นว่าพฤติการณ์หลบหนีหลังกระทำความผิด (ฎ. 1609/2544, ฎ. 101/2547 ฎ. 1226/2547 และ

ญ. 809/2548) และพฤติการณ์ที่จำเลยเลือกกระทำต่อเฉพาะบางคน (ญ. 1086/2530 และ ญ. 6494/2537) แสดงว่ายังรู้ผิดชอบหรือบังคับตนเองได้หรือได้ออยู่บ้าง

ความผิดปกติทางอารมณ์ เช่น โรคซึมเศร้า หรือ ความผิดปกติทางจิตอื่นที่มีผลต่อการควบคุมอารมณ์ มีทั้งกรณีที่ศาลวินิจฉัยว่าเป็นเหตุตามมาตรา 65 (ญ. 1609/2544) และไม่เป็นเหตุตามมาตรา 65 (ญ. 2402/2522)

หากความผิดปกติทางจิตมากถึงขั้นที่ไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด จะทำให้การกระทำของจำเลยไม่มีความผิดเพราะขาดเจตนาตาม ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 59 (ญ.8743/2544)

นอกจากนี้มีความเห็นในหมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่2949/2541 ว่าการที่จำเลยยกมาตรา 65 ขึ้นอ้างเป็นการยอมรับในตัวเองอยู่แล้วว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง

จากแนวทางคำพิพากษาต่างๆ ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ไม่มีคำพิพากษาใดที่ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าศาลได้ตีความว่าความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายคืออะไร หรือหมายถึงโรคและความผิดปกติทางจิตชนิดใดบ้าง มีเพียงแต่แนวทางการตีความว่าข้อเท็จจริงใดบ้างที่เชื่อได้ว่าเป็นความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายเท่านั้น

จะเห็นได้ว่าในการตีความทางกฎหมายเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตนอกจากการตีความว่าคำศัพท์ที่ใช้ในทางกฎหมายนั้นๆ ว่าหมายถึงอะไร ซึ่งเป็นการตีความตามตัวอักษรแล้ว ยังมีการตีความตามเจตนารมณ์ของกฎหมายคือการตีความว่าโดยข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นนั้นจะถือได้ว่าเป็นความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายได้หรือไม่โดยไม่ได้มุ่งไปที่การตีความว่าความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายนั้นว่าหมายถึงอะไร

ในการพิจารณาว่าข้อเท็จจริงใดบ้างที่เชื่อได้ว่าเป็นความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายนอกจากพยานหลักฐานที่เป็นผลการตรวจวินิจฉัยทางการแพทย์แล้ว จากการศึกษาคำพิพากษาศาลฎีกาในคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 จำนวน 44 คดีพบว่า มีการพิจารณาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพฤติการณ์ในการกระทำผิดนั้นว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตหรือไม่ ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

ตารางที่ 3.2 ข้อเท็จจริงในคดีเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตที่ศาลนำมาพิจารณา

ข้อเท็จจริงในคดี	จำนวน(คดี)	ร้อยละ
มีประวัติความผิดปกติทางจิตก่อนกระทำความผิดหรือไม่อย่างไร	44	100
มีเหตุจูงใจในการกระทำความผิดหรือไม่	11	25.00
หลังกระทำความผิดหลบหนีหรือไม่	6	13.64
ขณะถูกจับกุมหรือพิจารณาคดีสามารถพูดคุยโต้ตอบได้รู้เรื่องหรือไม่	5	11.36
ลักษณะของการกระทำความผิดไปจากปกติวิสัยของคนทั่วไปหรือไม่	4	9.09

จะเห็นว่าประวัติความผิดปกติทางจิตก่อนกระทำความผิดเป็นสิ่งที่ศาลพิจารณาในทุกคดี รองลงมาคือการพิจารณาเหตุจูงใจในการกระทำความผิดซึ่งพบหนึ่งในสี่ของคดีทั้งหมด และศาลได้พิจารณาพฤติกรรมหลังจากกระทำความผิด ได้แก่ การหลบหนี และพฤติกรรมขณะถูกจับกุมและพิจารณาคดีว่าพูดคุยโต้ตอบได้รู้เรื่องหรือไม่ นอกจากนี้ยังพิจารณาถึงการกระทำของจำเลยว่าเป็นผิดปกติวิสัยจากบุคคลธรรมดาทั่วไปหรือไม่

นอกจากนี้ ในประเด็นความรู้ผิดชอบและควบคุมตนเอง ซึ่งเป็นผลจากความผิดปกติทางจิตอันจะเป็นเหตุลดหย่อนโทษตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 นั้น ผลเป็นดังนี้

ตารางที่ 3.3 ผลการพิจารณาความรู้ผิดชอบหรือควบคุมตนเองในคดี

ผลการพิจารณา	จำนวน(คดี)	ร้อยละ
รู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือบังคับตนเองได้บ้าง	18	40.91
รู้ผิดชอบหรือบังคับตนเองได้	13	29.56
ไม่รู้ผิดชอบหรือบังคับตนเองไม่ได้เลย	7	15.91
ไม่รู้สำนึกของการกระทำ	1	2.27
ไม่ได้วินิจฉัยในประเด็นนี้	5	11.36

จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่ศาลจะวินิจฉัยว่ารู้ผิดชอบหรือบังคับตนเองได้หรือได้บ้างถึงร้อยละ 70.47 ของคดีทั้งหมด สอดคล้องกับผลการศึกษาค้นคว้าอื่นๆ นอกจากนี้ พบว่าศาลไม่ได้มีการวินิจฉัยในประเด็นนี้ในคำพิพากษาถึงร้อยละ 11.36 อาจกล่าวได้ว่า แม้ในทางกฎหมายจะยอมรับว่า

ความผิดปกติทางจิตมีผลต่อความรู้สึกชอบและควบคุมตนเองของจำเลย แต่ประเด็นที่ว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตหรือไม่ กับประเด็นจำเลยรู้สึกชอบและควบคุมตนเองได้หรือไม่ เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาแยกออกจากกัน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่นำมาศึกษานี้มีจำนวนน้อยและเป็นเพียงส่วนหนึ่งของคำพิพากษาที่เกิดขึ้นทั้งหมด จึงยังไม่สามารถจะหาความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างความรู้สึกชอบหรือควบคุมตนเองกับผลการวินิจฉัยทางการแพทย์กับทางกฎหมายได้อย่างชัดเจน

2. คำศัพท์ นิยาม และการตีความความผิดปกติทางจิตในกฎหมายอาญาต่างประเทศ

ในแต่ละภาษาจะมีคำศัพท์ที่เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตซึ่งใช้แตกต่างกัน และอาจมีอยู่หลายคำ ตัวอย่างเช่น จากการสืบค้นคำศัพท์ “insane” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นคำศัพท์เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตที่พบได้บ่อยในทางกฎหมาย จากฐานข้อมูลของ <http://www.thesaurus.com> พบว่ามีคำศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียงกันกับคำว่า insane ได้แก่ crazy, irrational, paranoid, nuts, irresponsible, senseless, idiotic, preposterous, psychotic, mad, batty, bizarre, deranged, cracked, crazed, cuckoo, daft, demented, fatuous, frenzied, impractical, loony, lunatic, maniacal, mental, moonstruck, nutty, psychopathic, rabid, raging, raving, screwy, touched, unhinged, unsettled, wild, derailed, of unsound mind, schizophrenic, off one's rocker และ out of one's mind เป็นต้น

เมื่อศึกษาจากเอกสารและตำราต่างๆ ทางกฎหมายเฉพาะที่เป็นภาษาอังกฤษ พบว่ามีคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตที่ใช้ในทางกฎหมายที่สำคัญในปัจจุบัน ได้แก่ insanity, mental disorder และ mental illness ซึ่งพจนานุกรม Black's Law Dictionary ฉบับที่ 10 อธิบายความหมายของคำว่า “insanity” ว่า หมายถึง ความผิดปกติทางจิตใดๆ ที่มีความรุนแรงเพียงพอที่จะทำให้บุคคลขาดความสามารถในทางกฎหมายและได้รับการยกเว้นความรับผิดชอบทางอาญาหรือทางแพ่ง ขณะที่ mental disorder และ mental illness เป็นศัพท์ที่มีการใช้ทั่วไปในทางการแพทย์

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษากฎหมายของประเทศต่างๆ ในเบื้องต้น มีข้อสังเกตว่า แม้ในทางปฏิบัติ กฎหมายของทุกประเทศล้วนจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตในทางใดทางหนึ่งเสมอ แต่กฎหมายของต่างประเทศส่วนใหญ่กลับไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายไว้โดยเฉพาะ ตัวอย่างเช่น ในประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป พบว่ามีเพียง 4 ประเทศเท่านั้น ได้แก่ เดนมาร์ก เยอรมนี ไอร์แลนด์ กับอังกฤษที่มีการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายไว้โดยเฉพาะ ขณะที่อีก 11 ประเทศ ได้แก่ ออสเตรีย

เบลเยียม ฟินแลนด์ ฝรั่งเศส กรีซ อิตาลี ลักเซมเบิร์ก เนเธอร์แลนด์ โปรตุเกส สเปน และสวีเดน ไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ในกฎหมายไว้ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดที่สำคัญในการศึกษาครั้งนี้

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลจากการศึกษาเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายต่างประเทศ โดยเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ 2 ประเทศ คือ อังกฤษและสหรัฐอเมริกา ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ 2 ประเทศ คือ เยอรมนีและญี่ปุ่น เพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจแนวคิดและวิธีการทางกฎหมายเกี่ยวกับการใช้คำศัพท์ นิยามความหมายในทางกฎหมาย ตลอดจนแนวทางการใช้และตีความในทางกฎหมาย รวมไปถึงวิธีการในทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายอาญา

2.1 ประเทศอังกฤษ

ประเทศอังกฤษมีพัฒนาการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตมาอย่างยาวนาน ราว ค.ศ.1713-1744 อังกฤษมีกฎหมายเกี่ยวกับบุคคลเร่ร่อน (Vagrancy Acts) โดยมีการจำแนกกลุ่มบุคคลเร่ร่อนออกเป็นหลายประเภท ซึ่งรวมถึงประเภทที่มีความผิดปกติทางจิต ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มที่เรียกว่า “Idle and disorderly”

จนกระทั่ง ค.ศ. 1800 ผลจากคดี Hadfield การที่คณะลูกขุนพิจารณาว่าจำเลยไม่มีความผิด เนื่องจากตกอยู่ในอิทธิพลของความวิกลจริตในเวลาที่กระทำความผิด (Not guilty, being under the influence of Insanity at the time the act was committed) ทำให้เกิดความตื่นตัวทางกฎหมายเกี่ยวกับจำเลยที่มีความผิดปกติทางจิต จนมีการออกกฎหมาย Criminal Lunatics Act 1800 ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการพิจารณาคดีกบฏ ฆาตกรรม และความผิดอุกฉกรรจ์ ที่จำเลยมีความผิดปกติทางจิต โดยกำหนดว่าเมื่อคณะลูกขุนพบว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิต ให้ศาลสั่งให้ควบคุมตัวจำเลยอย่างไว้ในสถานที่ใดที่หนึ่งตามจะเห็นสมควร

จากหลักฐานดังกล่าว อังกฤษจึงน่าจะเป็นประเทศแรกๆ ที่ใช้คำว่า insane ในทางกฎหมาย โดยเป็นการใช้ในคำพิพากษา และเริ่มกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายไว้ใน Criminal Lunatics Act 1800 อย่างไรก็ตาม ในกฎหมายฉบับดังกล่าวนี้ก็ไม่ได้มีการกำหนดนิยามของความผิดปกติทางจิตหรือวิธีการพิสูจน์ถึงความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายไว้แต่อย่างใด

2.1.1 ศัพท์และนิยามเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของอังกฤษ

ศัพท์และนิยามที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของอังกฤษที่พบในกฎหมายสุขภาพจิตและกฎหมายอาญามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ศัพท์และนิยามเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายสุขภาพจิตของอังกฤษ

พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับศัพท์และแนวคิดเกี่ยวกับนิยามความหมายของความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายของอังกฤษจะเห็นได้ชัดเจนจากในกฎหมายสุขภาพจิตของอังกฤษ ซึ่งมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง โดยใน ค.ศ. 1913 อังกฤษมีการออกกฎหมาย Mental Deficiency Act โดยมีการใช้คำว่า mental defectives ซึ่งอาจแปลโดยเทียบเคียงได้ว่า “จิตบกพร่อง” ซึ่งใช้ในความหมายของความบกพร่องด้านสติปัญญาเป็นหลัก โดยจำแนกออกเป็น

- 1) Idiots ได้แก่ ผู้ที่มีความบกพร่องอย่างมากจนไม่สามารถป้องกันตนเองจากอันตรายทางกายภาพโดยทั่วไปได้
- 2) Imbeciles ได้แก่ ผู้ที่มีความบกพร่องไม่ถึงขั้น Idiots แต่ขาดความสามารถในการจัดการตนเองหรือการทำงาน หรือทำได้ยากอย่างมากในกรณีที่ผู้ผู้นั้นยังเป็นเด็ก
- 3) Feeble-minded persons ได้แก่ ผู้ที่มีความบกพร่องไม่ถึงขั้น Imbeciles แต่ยังคงต้องการการดูแล กำกับ หรือควบคุมเพื่อป้องกันตัวพวกเขาเองหรือเพื่อป้องกันผู้อื่นหรือขาดความสามารถในการเรียนรู้จากการสอนในโรงเรียนทั่วไปในกรณีที่ผู้ผู้นั้นยังเป็นเด็ก
- 4) Moral Imbeciles ได้แก่ ผู้ที่แสดงออกถึงความอ่อนแอทางจิตใจควบคู่กับการแสดงพฤติกรรมชั่วร้ายหรือมีแนวโน้มที่จะก่ออาชญากรรม และผู้ที่การลงโทษมีผลเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีผลเลยในการยับยั้งพฤติกรรม

จนกระทั่ง ค.ศ. 1927 มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย Mental Deficiency Act โดยได้มีการนิยามความหมายของ mental deficiency ซึ่งแปลโดยเทียบเคียงว่า “ความบกพร่องทางจิต” ว่าเป็น “ภาวะหยุดชะงักหรือพัฒนาการทางจิตที่ไม่สมบูรณ์ที่เกิดขึ้นก่อนอายุ 18 ปี ไม่ว่าจะเป็นแต่กำเนิดหรือเกิดจากโรคหรือการบาดเจ็บ” (a condition of arrested or incomplete development of mind existing before the age of 18 years whether arising from inherent causes or induced by disease or injury)

จะเห็นได้ว่า Mental Deficiency หรือ จิตบกพร่อง ในทางกฎหมาย จะหมายถึงความผิดปกติทางจิตที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการและสติปัญญาเป็นหลัก ซึ่งยังคงปรากฏแนวคิดนี้ในความเห็นของนักกฎหมายในปัจจุบัน

ใน ค.ศ. 1959 อังกฤษได้ตรากฎหมาย Mental Health Act 1959 โดยเริ่มใช้คำว่า mental illness (ซึ่งแปลโดยเทียบเคียงว่า “ความเจ็บป่วยทางจิต”) และนิยามว่าเป็นภาวะหยุดชะงักหรือพัฒนาการทางจิตที่ไม่สมบูรณ์ พยาธิสภาพทางจิต และความผิดปกติหรือความพิการทางจิตอื่นๆ (arrest or incomplete development of mind; psychopathic disorder; and any other disorder or disability of mind) และยังสามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ความเจ็บป่วยทางจิต (mental

illness) ความผิดปกติทางจิตอย่างรุนแรง (severe subnormality) ความผิดปกติทางจิตไม่รุนแรง (subnormality) และพยาธิสภาพทางจิตชนิดพฤติกรรมผิดปกติแบบต่อต้านสังคม (psychopathic disorder)

ต่อมา อังกฤษได้มีการตรากฎหมาย Mental Health Act 1983 โดยรวมเอา กฎหมายสุขภาพจิตฉบับเดิม คือ Mental Health Act 1959 และกฎหมายสุขภาพจิตที่แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1982 (The Mental Health Amendment Act 1982) เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งใช้บังคับกับทั้งผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตและผู้กระทำผิดที่มีความผิดปกติทางจิต โดยมีบทบัญญัติว่าด้วยการบังคับรักษาและการยินยอมให้รักษา รวมทั้งการจัดการทรัพย์สินและเรื่องที่ต้องกระทำการเฉพาะตัวบางอย่าง ซึ่งกฎหมายนี้ได้เริ่มใช้คำว่า “mental disorder” (แปลโดยเทียบเคียงว่า “ความผิดปกติทางจิต”) ซึ่งหมายความรวมไปถึง mental illness (แปลโดยเทียบเคียงว่า “ความเจ็บป่วยทางจิต”) ตาม Mental Health Act 1959 เดิม โดย Mental Health Act 1983 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่าบุคคลประเภทใดบ้างอยู่ในข่ายที่จะต้องถูกบังคับรักษาตามกฎหมาย¹¹⁹ คือ

1. จะต้องเป็นกรณีที่ผู้ป่วยมีความผิดปกติทางจิตที่สมควรเข้ารับการรักษานในสถานพยาบาล
2. จะต้องมีความเสี่ยงภัยที่จะเกิดขึ้นกับตัวผู้ป่วยเองหรือคนอื่น ๆ ในสังคม และ
3. ไม่มีวิธีการใดๆ ที่จะบรรเทาเบาบางความเสี่ยงนั้นได้ดีเท่ากับการควบคุมตัวผู้ป่วยไว้ในสถานพยาบาล

โดยกฎหมายนี้มีการจำแนกความผิดปกติทางจิตออกเป็น 4 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. ความผิดปกติทางจิต (mental disorder) หมายถึง ความเจ็บป่วยทางจิต ภาวะหยุดชะงักหรือพัฒนาการทางจิตที่ไม่สมบูรณ์ พยาธิสภาพทางจิตชนิดพฤติกรรมผิดปกติแบบต่อต้านสังคม และความผิดปกติหรือความพิการทางจิตอื่นๆ
2. ความบกพร่องทางจิตอย่างรุนแรง (severe mental impairment) หมายถึง สภาวะหยุดชะงักหรือพัฒนาการทางจิตที่ไม่สมบูรณ์ ซึ่งมีความบกพร่องของสติปัญญาและหน้าที่ทางสังคมอย่างมาก และสัมพันธ์กับความก้าวร้าวอย่างผิดปกติ หรือการกระทำอันขาดความรู้สึกผิดชอบชั่วดีอย่างรุนแรง (seriously irresponsible conduct on the part of the person concerned)

¹¹⁹ ฐธสา ถัตรไพฑูรย์. (2548). มาตรการทางกฎหมายและแนวทางในการคุ้มครองผู้ป่วยทางจิต. อัยการนิเทศ 67, หน้า 227-228.

3. ความบกพร่องทางจิต (mental impairment) หมายถึง สภาวะหยุดชะงักหรือพัฒนาการที่ไม่สมบูรณ์ของจิตใจ แต่ไม่รวมถึงความบกพร่องทางจิตอย่างรุนแรง (severe mental impairment) ที่มีความบกพร่องของสติปัญญาและหน้าที่ทางสังคมอย่างสำคัญ และสัมพันธ์กับความก้าวร้าวอย่างผิดปกติหรือการกระทำอันขาดความรู้สึกลึกซึ้งอย่างรุนแรง

4. พยาธิสภาพทางจิตชนิดพฤติกรรมผิดปกติแบบต่อต้านสังคม (psychopathic disorder) หมายถึง ความผิดปกติหรือความบกพร่องของจิตใจที่เป็นอย่างถาวร ไม่ว่าจะมีความบกพร่องทางสติปัญญาอย่างมีนัยสำคัญหรือไม่ก็ตาม ซึ่งมีผลทำให้เกิดความก้าวร้าวอย่างผิดปกติ หรือการกระทำอันขาดความรู้สึกลึกซึ้งอย่างรุนแรง

นอกจากนี้ กฎหมายดังกล่าวยังกำหนดข้อยกเว้นไว้ว่า บุคคลจะไม่ถูกควบคุมตัวตามกฎหมายนี้ ด้วยเหตุว่ามีพฤติกรรมส่อทางเพศ (promiscuity) หรือการกระทำที่ผิดศีลธรรมอื่นๆ (immoral conduct) ความเบี่ยงเบนทางเพศ (sexual deviancy) หรือการติดสุราหรือสารเสพติด ซึ่งต่อมาได้มีการแก้ไขโดยยกเลิกข้อยกเว้นเรื่องพฤติกรรมส่อทางเพศ การกระทำที่ผิดศีลธรรมอื่นๆ และความเบี่ยงเบนทางเพศ เนื่องจากต่อมาในทางแพทยศาสตร์ไม่ถือว่าเรื่องดังกล่าวถือเป็นความผิดปกติทางจิตอีกต่อไป คงเหลือแต่การติดสุราหรือสารเสพติดเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศรูปแบบอื่นๆ อาจยังจัดอยู่ในกลุ่มที่เป็นพยาธิสภาพทางจิตชนิดพฤติกรรมผิดปกติแบบต่อต้านสังคม (psychopathic disorder) รวมถึงผู้ที่มีปัญหาความผิดปกติทางจิตจากสุราหรือสารเสพติดยังคงอยู่ในข่ายที่จะถูกควบคุมตัวตามกฎหมายฉบับนี้ได้

อย่างไรก็ตาม แม้ Mental Health Act 1983 จะจำแนกความผิดปกติทางจิตออกเป็นรูปแบบต่างๆ แต่ก็ไม่ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการจำแนกไว้อย่างชัดเจน ทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการทางกฎหมายกับความผิดปกติทางบุคลิกภาพทุกชนิด เช่นเดียวกับที่ใช้กับความเจ็บป่วยทางจิตและความผิดปกติทางจิตอื่นๆ ด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีความผิดปกติทางบุคลิกภาพที่อยู่ในข่ายที่ต้องบังคับตามกฎหมายนี้ จะต้องมีความเสี่ยงที่จะเกิดอันตรายร้ายแรงต่อตนเองหรือผู้อื่น หรือเป็นผู้ที่ได้รับการส่งต่อไปเพื่อการรักษาในสถานพยาบาล หรือการดูแลต่อเนื่องในชุมชนเท่านั้น

จนกระทั่ง Mental Health Act 2007 จึงได้ยกเลิกการจำแนกความผิดปกติทางจิตออกเป็นประเภทต่างๆ และให้ใช้คำว่า “mental disorder” (ซึ่งแปลโดยเทียบเคียงว่า “ความผิดปกติทางจิต”) เพียงคำเดียว และนิยามว่าหมายถึง “ความผิดปกติหรือความบกพร่องใดๆ ทางจิต” (any disorder or disability of the mind) อย่างไรก็ตาม พบว่ากฎหมายที่ออกมาภายหลังบางฉบับ เช่น Mental Health (Discrimination) Act 2013 ยังคงอ้างอิงหลักการวินิจฉัยเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตตาม Mental Health Act 1983 อยู่เช่นเดิม

นอกจากนี้ จากการศึกษากฎหมายของประเทศอื่นๆ ที่อยู่ในเครือจักรภพ เช่น สกอตแลนด์พบว่า มีการใช้คำศัพท์และนิยามที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตด้วยเช่นกัน เช่น Mental Health (Scotland) Act 1984 ใช้คำว่า “mental disorder” เช่นเดียวกับกฎหมายอังกฤษ แต่นิยามว่าหมายถึง ความเจ็บทางจิต (รวมถึงความผิดปกติทางบุคลิกภาพ) หรือ ความพิการทางจิต ที่เกิดจากเหตุใดๆ หรือลักษณะใดๆ ก็ตาม¹²⁰ ซึ่งแตกต่างกับนิยามตามกฎหมายอังกฤษ

คำศัพท์และนิยามเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายอาญาของอังกฤษ

ในทางกฎหมายอาญาของอังกฤษ พบว่าใน Criminal Justice Act ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์ในการลงโทษทางอาญาของสหราชอาณาจักร มีการใช้คำที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตที่สำคัญ คือ “mentally disordered” ซึ่งตามกฎหมายนี้จะหมายถึง ความทุกข์ทรมาน (suffering) จากความผิดปกติทางจิตตามนิยามของ Mental Health Act 1983¹²¹ ซึ่งได้นิยามความหมายของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิต (mentally disordered person) ว่าหมายถึง

1. ผู้ที่มีความทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วยทางจิตใดๆ พยาธิสภาพทางจิต ชนิดพฤติกรรมผิดปกติแบบต่อต้านสังคม ความพิการทางจิต หรือความพิการทางจิตชนิดรุนแรง เฉพาะที่รับไว้รักษาแบบผู้ป่วยใน หรือไปพบแพทย์เพื่อรับการรักษาเป็นประจำ
2. ผู้ที่อยู่ในความดูแลตาม section 7 ของ Mental Health Act 1983
3. ผู้ที่ศาลวินิจฉัยว่าห่อนความสามารถในการจัดการทรัพย์สินและการงาน เนื่องจากมีความผิดปกติทางจิต

นอกจากนี้ ภายในกฎหมายดังกล่าว ยังมีการใช้คำว่า “mental handicap” หมายถึง สภาวะหยุดชะงักหรือพัฒนาการทางจิตที่ไม่สมบูรณ์ (โดยไม่ถึงระดับ severe mental handicap) ซึ่งมีความบกพร่องของสติปัญญาและหน้าที่ทางสังคม¹²² และคำว่า “severe mental handicap”

¹²⁰ “mental disorder” means mental illness (including personality disorder) or mental handicap however caused or manifested.

¹²¹ “mentally disordered”, in relation to any person, means suffering from a mental disorder within the meaning of the Mental Health Act 1983 (c. 20).

¹²² “mental handicap” means a state of arrested or incomplete development of mind (not amounting to severe mental handicap) which includes significant impairment of intelligence and social functioning.

หมายถึง สภาวะหยุดชะงักหรือพัฒนาการทางจิตที่ไม่สมบูรณ์ ซึ่งมีความบกพร่องของสติปัญญาและหน้าที่ทางสังคมอย่างรุนแรง¹²³

โดยที่ Criminal Justice Act 2003 กำหนดให้ตีความอาการแสดงอื่นนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในกฎหมายดังกล่าวให้เป็นไปในแนวทางเดียวกับ Mental Health Act 1983 และกำหนดเหตุบรรเทาโทษให้แก่ผู้กระทำผิดหากผู้นั้นมีความทุกข์ทรมานจากความผิดปกติทางจิตหรือความบกพร่องทางจิต¹²⁴

จะเห็นได้ว่า Criminal Justice Act 2003 มีการใช้คำ นิยาม และการตีความเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตโดยยึดตาม Mental Health Act 1983 เป็นหลัก แต่เนื่องจาก Mental Health Act 2007 ได้ยกเลิกการจำแนกความผิดปกติทางจิตออกเป็นประเภทต่างๆ แม้จะยังไม่ได้มีการแก้ไขใน Criminal Justice Act 2003 ทำให้เชื่อว่าน่าจะส่งผลให้ในทางปฏิบัติไม่มีการจำแนกความผิดปกติทางจิตของผู้กระทำผิดออกเป็นประเภทต่างๆ ในทางกฎหมายเช่นเดิมอีกต่อไป

การใช้และการตีความเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของอังกฤษ

กฎหมายของอังกฤษเป็นระบบคอมมอนลอว์ เมื่อศาลพิจารณาจนได้ข้อเท็จจริงแล้ว ผู้ที่จะไปค้นคว้าคำพิพากษาที่เคยพิพากษามาแล้วนำมาใช้เทียบเคียงพิพากษาหากไม่เคยมี ก็จะมาพิจารณาที่บทกฎหมายลายลักษณ์อักษร ซึ่งหากไม่มีก็จะพิจารณาว่ามีจารีตประเพณีที่จะปรับใช้ได้หรือไม่ หากไม่มีอีก ศาลก็จะมาพิจารณาว่ามีแนวคิดของนักนิติศาสตร์มาปรับใช้ได้หรือไม่ และสุดท้ายศาลอาจค้นหาหลักเกณฑ์หรือสร้างหลักเกณฑ์จากข้อเท็จจริงในคดีนั้นขึ้นใหม่แล้วพิพากษาไปตามเหตุผลที่ได้จากข้อเท็จจริงในคดีนั้น การตีความในทางกฎหมายแพ่งและในทางกฎหมายอาญาของอังกฤษไม่มีความแตกต่างกัน เว้นแต่กรณีที่มีบทกฎหมายลายลักษณ์อักษรกำหนดไว้โดยชัดเจนเท่านั้น ซึ่งการตีความโดยทั่วไปจะใช้ การตีความถ้อยคำตามตัวอักษร (Literal Rule) การตีความโดยเล็งผลเลิศ (Golden Rule) และการตีความโดยอาศัยเหตุที่มีการแก้ไขข้อบกพร่องที่มีอยู่ก่อนออกกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นเครื่องมือช่วยตีความ (Mischief Rule)

นอกจากหลักทั่วไปดังกล่าวแล้ว การใช้และการตีความเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของอังกฤษมีลักษณะบางประการที่น่าสนใจ ดังนี้

¹²³ “severe mental handicap” means a state of arrested or incomplete development of mind which includes severe impairment of intelligence and social functioning.

¹²⁴ Mitigating factors that may be relevant to the offence of murder include—

(c) the fact that the offender suffered from any mental disorder or mental disability which (although not falling within section 2(1) of the Homicide Act 1957 (c. 11)), lowered his degree of culpability.

1) การวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายอังกฤษ

ตามกฎหมายของอังกฤษ เมื่อพบบุคคลที่สงสัยว่ามีความผิดปกติทางจิตตามที่กำหนดไว้ใน Mental Health Act 1983 จะให้แพทย์ 2 คนที่มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพเวชกรรมซึ่งได้รับการรับรองแล้ว (Registered Medical Practitioners) ตรวจวินิจฉัยและลงความเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตอย่างใดอย่างหนึ่งใน 4 ประเภท ตามที่จำแนกไว้ใน Mental Health Act 1983 และมีความจำเป็นจะต้องได้รับการบำบัดรักษาในสถานพยาบาลหรือไม่ โดยผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตที่จำเป็นจะต้องได้รับการรักษาจะถูกควบคุมตัวในสถานพยาบาลโดยมีกำหนด 6 เดือน และเมื่อสิ้นสุดระยะเวลานั้นแล้วหากอาการทางจิตยังไม่บรรเทาลง หรือมีความจำเป็นอื่นๆ ที่ทำให้ควรได้รับการรักษาในสถานพยาบาลต่อไป แพทย์ผู้รับผิดชอบในการบำบัดรักษา 2 คน จะมีอำนาจควบคุมผู้นั้นต่อไปได้อีก 6 เดือน แต่จะต้องมีการทบทวนความจำเป็นในการควบคุมตัวเพื่อบังคับรักษาโดยอัตโนมัติทุก 3 ปี จนกว่าอาการจะหาย บรรเทาลง หรือไม่มีความจำเป็นต้องควบคุมผู้นั้นไว้เพื่อการบำบัดรักษาในสถานพยาบาลอีกต่อไป

ในหลักปฏิบัติตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต ค.ศ. 1983 (Mental Health Act 1983: Code of Practice) ได้ให้แนวทางในการวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตไว้ว่า ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องควรวินิจฉัยว่าผู้ป่วยมีความผิดปกติหรือมีความพิการทางจิตให้สอดคล้องกับหลักเวชปฏิบัติทางคลินิกที่ดี (good clinical practice) และใช้หลักเกณฑ์การวินิจฉัยตามมาตรฐานที่ได้รับการยอมรับ (accepted standards) นอกจากนี้ ยังกำหนดลักษณะของความผิดปกติทางจิตที่สอดคล้องกับนิยามของ Mental Health Act 1983 ไว้ดังนี้

1. โรคความผิดปกติทางอารมณ์ เช่น โรคซึมเศร้าและโรคอารมณ์สองขั้ว (Affective disorders, such as depression and bipolar disorder)
2. โรคจิตเภทและโรคหลงผิด (Schizophrenia and delusional disorders)
3. โรคประสาท ความผิดปกติทางจิตที่เกี่ยวข้องกับความเครียด และกลุ่มความผิดปกติทางกายที่เกิดจากจิตใจเช่น โรควิตกกังวล โรคกลัว โรคย้ำคิดย้ำทำ ความผิดปกติภายหลังความเครียดรุนแรง และภาวะผิดปกติที่คิดว่าตนเองป่วยทางกาย (Neurotic, stress-related and somatoform disorders, such as anxiety, phobic disorders, obsessive compulsive disorders, post-traumatic stress disorder and hypochondriacal disorders)
4. ความผิดปกติทางจิตเนื่องจากสมองถูกทำลายหรือทำงานผิดปกติหรือจากโรคทางกาย เช่น โรคสมองเสื่อมและภาวะเพ้อคลั่ง (Organic mental disorders such as dementia and delirium (however caused))

5. การเปลี่ยนแปลงทางบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่เกิดจากการบาดเจ็บหรือความเสียหายของสมอง (Personality and behavioural changes caused by brain injury or damage (however acquired))
6. ความผิดปกติทางบุคลิกภาพ (Personality disorders (see paragraphs 2.19 – 2.20 and chapter 21))
7. ความผิดปกติทางจิตและพฤติกรรม เนื่องจากการใช้ยาที่มีผลต่อจิตประสาท (Mental and behavioural disorders caused by psychoactive substance use (see paragraphs 2.9- 2.13))
8. กลุ่มอาการผิดปกติของการกิน กลุ่มอาการนอนไม่หลับที่ไม่ได้เกิดจากสมองถูกทำลายหรือทำงานผิดปกติ และความผิดปกติทางเพศที่ไม่ได้เกิดจากโรคหรือความผิดปกติทางกาย (Eating disorders, non-organic sleep disorders and non-organic sexual disorders)
9. ความบกพร่องทางการเรียนรู้ (Learning disabilities (see paragraphs 2.14 – 2.18 and chapter 20))
10. กลุ่มอาการออทิสติกและกลุ่มอาการของแอสเพอร์เจอร์ (Autistic spectrum disorders including Asperger's syndrome (see paragraphs 2.14 – 2.18 and chapter 20))
11. ความผิดปกติทางด้านพฤติกรรมและอารมณ์ในเด็กและวัยรุ่น (Behavioural and emotional disorders of children and young people)

กระบวนการทางกฎหมายก่อนการพิจารณาคดีสำหรับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายอังกฤษ

ในประเทศอังกฤษ เมื่อพนักงานสอบสวนเกิดความสงสัยหรือได้รับแจ้งว่าบุคคลเป็นผู้ที่มีความผิดปกติทางจิต และไม่สามารถเข้าใจสาระสำคัญของคำถามหรือคำตอบของตนได้ พนักงานสอบสวนจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลดังกล่าวอย่างผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตตามขั้นตอนที่กฎหมายกำหนด อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเจ้าหน้าที่ตำรวจส่วนใหญ่ไม่ได้มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิต ทำให้เกิดปัญหาการประเมินและแยกแยะผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตจนกระทั่ง ใน ค.ศ. 1992 เมือง Birmingham ได้จัดให้มีพยาบาลจิตเวชชุมชน (Community Psychiatric Nurse: CPN) ประจำอยู่ที่สถานีตำรวจเพื่อทำหน้าที่ตรวจประเมินผู้ต้องหาที่มีความผิดปกติทางจิตเบื้องต้น นอกจากนี้ CPN ยังมีอำนาจในการกำหนดวิธีการที่เหมาะสมในการส่งตัวผู้ต้องหาที่มีความผิดปกติทางจิตไปรับการบำบัดรักษา

เมื่อพนักงานสอบสวนพบว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตแล้ว จะต้องพิจารณาว่าจะดำเนินคดีต่อไปเพื่อประโยชน์ของสาธารณะ (public interest) หรือจะส่งตัวผู้ต้องหา

ไปรับการบำบัดรักษา หากพนักงานสอบสวนเห็นว่าสมควรที่จะดำเนินคดีต่อไป ต้องดำเนินการการสอบสวนตาม The Police and criminal Evidence Act 1984 (PACE) ซึ่งกำหนดให้กรณีบุคคลที่ถูกสอบสวนเป็นผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตจะต้องใช้กระบวนการดำเนินคดีที่กำหนดไว้เป็นพิเศษ โดยในการสอบสวนผู้ต้องหาจะต้องมีบุคคลที่สาม เรียกว่า Appropriate Adult (AA) เข้าร่วมเพื่อทำหน้าที่พิทักษ์สิทธิของผู้ต้องหาโดย AA นี้ อาจเป็นญาติหรือผู้พิทักษ์ หรือบุคคลใดๆ ที่รับผิดชอบควบคุมดูแลบุคคลดังกล่าวอยู่หรือบุคคลที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับผู้มี ความบกพร่องหรือความพิการทางจิต แต่ต้องไม่ใช่ผู้ที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจัดหาให้หากในกรณีที่ไม่มีอาหบุคคลข้างต้นได้ AA อาจเป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปที่สามารถรับผิดชอบเรื่องดังกล่าวได้ และต้องไม่ใช่เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือผู้ที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจัดหาให้

กฎหมายกำหนดให้พนักงานสอบสวนที่ควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้จะต้องแจ้งแก่ AA ทันทีที่สามารถกระทำได้ โดยอธิบายถึงสาเหตุของการควบคุมตัวรวมถึงสถานที่ซึ่งผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวอยู่ และแจ้งให้ AA มาพบผู้ต้องหาดังกล่าว และไม่ว่าผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตนั้นจะเป็นผู้ต้องสงสัยหรือไม่ก็ตาม ห้ามพนักงานสอบสวนสอบปากคำหรือให้ผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตให้ถ้อยคำหรือให้ลงลายมือชื่อในบันทึกถ้อยคำโดยไม่มี AA อยู่ด้วย เว้นแต่เป็นกรณีที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

เมื่อมีการเสร็จสิ้นสอบสวน พนักงานสอบสวนจะต้องส่งเรื่องให้ The Crown Prosecution Service (CPS) ทำหน้าที่กลั่นกรองตามหลักเกณฑ์ของ The Prosecution of Offender Act 1985 และ Crown Prosecution Service, 1994 โดย CPS จะต้องพิจารณาว่าสมควรจะดำเนินคดีและฟ้องศาลต่อไปหรือไม่ โดยทั่วไป CPS จะพิจารณาจากความผิดปกติทางจิตของผู้ต้องหากับประโยชน์สาธารณะเป็นหลักโดยความผิดที่กระทำร้ายแรงก็จะมีแนวโน้มในการดำเนินคดีต่อไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ

การพิจารณาคดีอาญาสำหรับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายอังกฤษ

เมื่อ CPS มีความเห็นว่าสมควรจะดำเนินคดีและส่งฟ้องศาลแล้ว ในระหว่างการพิจารณาหากปรากฏว่าจำเลยไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดี (disability or unfit to stand a trial) ตาม The Criminal Procedure (Insanity and Unfitness to Plead) Act 1991 (CPA 1991) กำหนดให้คณะลูกขุนวินิจฉัยเสียก่อนเริ่มการพิจารณาหรือหยุดการพิจารณาไว้เพื่อให้คณะลูกขุนวินิจฉัยเสียก่อนว่า จำเลยเป็นผู้กระทำ (did the act) หรืองดเว้นการกระทำ (made the omission) ที่ฟ้องร้องนั้นหรือไม่ โดยอาศัยพยานหลักฐานที่ได้ยื่นไว้แล้วในคดี หรือพยานหลักฐานที่อาจจะถูกอ้างหรือใช้อ้างในอนาคตโดยฝ่ายโจทก์อัยการ (prosecution) หรือพยานหลักฐานที่กล่าวอ้างโดยบุคคลที่ศาลมอบหมายซึ่งเสนอเข้าในคดีเพื่อฝ่ายจำเลย (defense) หากคณะลูกขุนเห็นว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำ

หรือดเว้นการกระทำที่ถูกฟ้องร้องนั้น ก็ให้ศาลปล่อยตัวจำเลยไป แต่หากเห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำ หรือดเว้นการกระทำดังกล่าว ให้ศาลมีคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรับการรักษาในโรงพยาบาลตามที่ Secretary of State เป็นผู้กำหนดโดยวิธีตามรายการ 1 ใน CPA 1991 หรือหากจำเลยยินยอม ศาลอาจ มีคำสั่งที่เห็นว่าเหมาะสมที่สุดกับพฤติการณ์ของคดีอย่างใดอย่างหนึ่งได้แก่

1) มีคำสั่งให้มีผู้พิทักษ์ (guardianship) ตามความหมายของ Mental Health Act 1983

2) มีคำสั่งให้ดูแลรักษาตามวิธีการที่กำหนดไว้ในรายการ 2 ของ CPA 1991
หรือ

3) มีคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลยไปหากศาลเห็นว่าเป็นวิธีการที่เหมาะสม โดยการพิจารณาความสามารถในการต่อสู้คดีตามกฎหมายของประเทศ อังกฤษ ตาม CPA 1991 มีหลักสำคัญว่าบุคคลนั้นจะขาดความสามารถในการต่อสู้คดีและจะต้อง ดำเนินการตามวิธีที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นพิเศษ หากมีลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังต่อไปนี้

1) ไม่สามารถเข้าใจกระบวนการพิจารณาในการดำเนินคดีได้ (Unable to understand the proceeds of the trial)

2) ไม่สามารถยกข้อต่อสู้ได้อย่างเหมาะสม (Unable to conduct a proper defence)

3) ไม่สามารถคัดค้านลูกขุนที่เขาประสงค์จะคัดค้านได้ (Unable to challenge a juror to whom he may wish to object)

4) ไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาสาระสำคัญของพยานหลักฐานได้ (Unable to understand the substance of the evidence)

ในระหว่างการดำเนินคดี จำเลยซึ่งเป็นผู้ป่วยจิตเวชแต่มีความสามารถในการต่อสู้คดี (fit stand a trial) จะได้รับความคุ้มครองตาม Mental Health Act 1983 โดยกำหนดให้ Crown Court หรือ Magistrates Court มีอำนาจส่งตัวจำเลยไปควบคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลที่ศาล กำหนดเพื่อทำการตรวจสภาพจิต และรายงานผลการตรวจแก่ศาลได้ โดยมีเงื่อนไขคือ จะต้องเป็นที่ พอใจของศาลซึ่งจะพิจารณาจากหลักฐานเป็นหนังสือหรือวาจาจากแพทย์ที่ขึ้นทะเบียนไว้ (registered medical practitioner) ว่ามีเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยกำลังป่วยด้วยโรค Mental Illness, Psychopathic Disorder ,Severe Mental Impairment หรือ Mental Impairment และศาลมีความเห็น ว่ารายงานดังกล่าวจะไม่สามารถทำได้หากจำเลยได้รับการประกันตัวไป แต่ Crown Court ไม่สามารถใช้ อำนาจดังกล่าวได้หากจำเลยถูกพิจารณาต่อหน้าศาลแล้วว่ามี ความผิด และคำพิพากษาสำหรับการ

กระทำความผิดนั้นถูกกำหนดไว้ตายตัวโดยกฎหมาย (fixed by law)¹²⁵ นอกจากนี้จะต้องเป็นที่พอใจของศาลโดยอาศัยหลักฐานเป็นหนังสือหรือวาจาจากแพทย์ที่ขึ้นทะเบียนไว้ซึ่งจะเป็นผู้รับผิดชอบทำรายงานดังกล่าวหรือจากผู้อำนวยการสถานพยาบาลที่จะส่งตัวจำเลยไปว่า โรงพยาบาลจะเตรียมพร้อมที่จะรับตัวจำเลยไว้ได้ภายใน 7 วันนับแต่วันที่ควบคุมตัว โดยในระหว่างรอความพร้อมในการรับตัวนี้ศาลอาจมีคำสั่งให้ควบคุมตัวจำเลยไว้ในสถานที่ปลอดภัยอื่นก็ได้

กรณีที่จำเลยยกเรื่องความวิกลจริตขึ้นเป็นข้อต่อสู้ (Insanity Defense) ตาม CPA 1991 กำหนดให้คณะลูกขุนจะต้องพิจารณาในเบื้องต้นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำหรือดเว้นการกระทำที่ฟ้องรื้อนั้นหรือไม่เช่นเดียวกัน หากเห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำ คณะลูกขุนจะต้องพิจารณาต่อไปว่าจำเลยไม่มีความผิดเนื่องจากวิกลจริต (not guilty by reason of insanity) หรือไม่โดยใช้คำชี้ขาดพิเศษ (Special Verdict) หากได้ความว่าจำเลยไม่มีความผิดเนื่องจากวิกลจริต ศาลมีอำนาจส่งตัวจำเลยไปรับการรักษาหรือมีคำสั่งเช่นเดียวกับกรณีที่จำเลยไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดี นอกจากนี้กฎหมายของประเทศอังกฤษได้บัญญัติให้ความคุ้มครองผู้ต้องหาซึ่งป่วยด้วยโรคทางจิตเวชในระหว่างพิจารณา โดย Crown Court จะให้ส่งตัวไปรับการรักษาในสถานพยาบาลแทนการควบคุมตัวไว้

การลงโทษทางอาญาสำหรับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายอังกฤษ กฎหมายของประเทศอังกฤษไม่ได้แยกโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัยออกจากกัน แต่ได้กำหนดให้ศาลเลือกใช้มาตรการทางอาญาไว้ตามความเหมาะสมของความร้ายแรงของความผิดและสภาพจิตใจของผู้กระทำความผิด¹²⁶

ตาม Mental Health Act 1983 ได้ให้อำนาจศาลในการส่งตัวจำเลยที่มีความผิดปกติทางจิตที่ได้รับการตัดสินว่ามีความผิดและจะต้องได้รับโทษจำคุกไปบังคับรักษาแทนการลงโทษจำคุก โดยส่งตัวไปควบคุมไว้ในสถานพยาบาลตามที่ศาลกำหนด หรืออาจส่งไปอยู่ในความปกครองของเจ้าหน้าที่บริการสังคมประจำท้องถิ่น (local social services authority) หรือบุคคลที่ได้รับการรับรองแล้ว โดยศาลจะพิจารณาจากพยานหลักฐานที่เป็นหนังสือหรือโดยวาจาจากแพทย์ที่ขึ้นทะเบียนไว้ 2 คน ว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตที่มีสภาพหรือความรุนแรงจนสมควรได้รับการบำบัดรักษาเพื่อให้อาการดีขึ้นหรือไม่ทรุดหนักลงกว่าเดิม โดยจำเลยที่จะได้รับความคุ้มครองตามหลักการนี้จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการควบคุมตัวไว้เพื่อรอการพิจารณาหรือระหว่างการพิจารณา

¹²⁵ คำพิพากษาที่ถูกกำหนดไว้ตายตัวตามกฎหมาย (fixed by law) หมายถึง คำพิพากษาในความผิดฐานฆาตกรรม (Murder) ซึ่งศาลจะต้องพิพากษาประหารชีวิตเท่านั้น.

¹²⁶ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. ศึกษาความเป็นไปได้ในการกำหนดชั้นโทษ และการนำไปปรับใช้ในประเทศไทย (รายงานการวิจัย), 2549, หน้า 261.

ในความผิดที่มีโทษถึงจำคุกเท่านั้น และต้องไม่เป็นกรณีความผิดที่มีการกำหนดไว้แล้วโดยกฎหมายที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ อย่างไรก็ตาม การบังคับรักษาจำเลยที่มีความผิดปกติทางจิตในกรณีนี้จะต้องเป็นไปตามหลักในเรื่องการให้ความยินยอมในการรักษาตาม Mental Health Act 1983 กล่าวคือ

1) การให้ความยินยอมในการรักษาตามมาตรา 57 ซึ่งเป็นกรณีที่แม้จะได้รับความยินยอมจากผู้ป่วยแล้วก็ยังไม่อาจทำการรักษาได้ หากไม่ได้รับคำรับรองจากแพทย์ 1 คน พยาบาล 1 คน และผู้ที่ไม่ใช่แพทย์หรือพยาบาลอีก 1 คน ซึ่งกำหนดขึ้นโดยคณะกรรมการตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต (Mental Health Act Commission) ว่าสมควรให้การรักษา

2) การให้ความยินยอมในการรักษาตามมาตรา 58 ซึ่งเป็นกรณีที่ผู้ป่วยไม่ให้ความยินยอม หรือไม่สามารถให้ความยินยอมได้ ต้องได้รับคำรับรองจากแพทย์ที่เคยให้การรักษาบุคคลดังกล่าว 1 คน พยาบาล 1 คน และผู้ที่ไม่ใช่แพทย์หรือพยาบาลอีก 1 คน ซึ่งกำหนดขึ้นโดยคณะกรรมการตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต (Mental Health Act Commission) ว่าสมควรให้การรักษา เนื่องจากจะทำให้อาการดีขึ้นหรือไม่ทรุดหนักลงกว่าเดิม

Criminal Justice Act 2003 กำหนดให้ศาลสามารถออกคำสั่งหรือใช้มาตรการทางอาญาเพื่อดำเนินการแก่ผู้กระทำความผิดที่มีความเสี่ยงในการก่อให้เกิดอันตรายต่อสังคมเพื่อให้อยู่ในความควบคุม โดยกำหนดให้ศาลสามารถสั่งบังคับให้ผู้กระทำความผิดเข้ารับการบำบัดรักษาทางจิตภายในระยะเวลาที่กำหนดเพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจของผู้กระทำความผิด โดยการบำบัดรักษาดังกล่าวอาจเป็นการเข้าบำบัดรักษาในสถานพยาบาลหรือเข้ารับการบำบัดรักษาแบบผู้ป่วยนอก หรือภายใต้ความควบคุมดูแลหรือแนะนำของแพทย์หรือจิตแพทย์ได้ อย่างไรก็ตาม การที่ศาลจะสั่งให้ผู้กระทำความผิดเข้ารับการบำบัดรักษาทางจิตได้นั้น จะต้องได้รับความเห็นจากแพทย์ที่ตรวจสภาพจิตของผู้กระทำความผิดว่ามีเหตุที่จะต้องบำบัดรักษาและผู้กระทำความผิดมีความประสงค์ที่จะเข้ารับการบำบัดรักษา ตามมาตรา 12 แห่ง Mental Health Act 1983 ด้วย

โดยสรุปแล้ว จากการศึกษากฎหมายของอังกฤษ พบว่า การใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตที่ใช้ในกฎหมายของอังกฤษเป็นรากฐานและมีอิทธิพลต่อการใช้คำศัพท์เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายต่างๆ โดยเฉพาะในประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษ โดยกฎหมายของอังกฤษมีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้คำศัพท์หลายคำที่มีความหมายต่างกัน และจำแนกความผิดปกติทางจิตออกเป็นประเภทต่างๆ ในทางกฎหมายตามลักษณะและความรุนแรง มาสู่การใช้คำศัพท์เพียงคำเดียวที่หมายถึงความผิดปกติทางจิตทั้งหมดในทางกฎหมาย และโดยการจำแนกความผิดปกติทางจิตออกเป็นประเภทต่างๆ ในทางกฎหมาย แต่ใช้รายงานผลการตรวจพิสูจน์

ทางการแพทย์ซึ่งดำเนินการภายในกฎหมายสุขภาพจิตในการระบุจำแนกความผิดปกติทางจิตที่เกิดขึ้นแทน

กฎหมายของอังกฤษได้กำหนดนิยามของความผิดปกติทางจิตไว้อย่างกว้างๆ ในกฎหมายเฉพาะทางด้านสุขภาพจิต โดยที่กฎหมายอื่นๆ จะอาศัยการอ้างอิงนิยามตามกฎหมายสุขภาพจิต

ในทางกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายของอังกฤษ จะอาศัยผลการตรวจทางการแพทย์มาเพื่อประกอบการพิจารณาและวินิจฉัยว่า จำเลยเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่นั้นหรือไม่ในชั้นแรกหากเห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำ จะต้องพิจารณาต่อไปว่าจำเลยไม่มีความผิดเนื่องจากวิกลจริต (not guilty by reason of insanity) หรือไม่โดยใช้คำชี้ขาดพิเศษ (Special Verdict) ตามข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความผิดปกติของจำเลยที่พบ หากเห็นว่าจำเลยไม่มีความผิด ศาลยังคงมีอำนาจส่งตัวจำเลยไปรับการรักษาหรือมีคำสั่งในทางกฎหมายอื่นๆ ได้

ทั้งนี้ ในกระบวนการยุติธรรมของอังกฤษจะกำหนดให้มีบุคลากรทางสาธารณสุขเข้ามาร่วมในการประเมินผู้ต้องหาหรือจำเลยที่สงสัยว่าอาจมีความผิดปกติทางจิต รวมถึงไปถึงมีส่วนในการกำหนดหรือเสนอวิธีการในการจัดการในระหว่างดำเนินกระบวนการทางกฎหมายตั้งแต่ในช่วงเริ่มต้นกระบวนการทางกฎหมาย รวมถึงมีการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยการกำหนดให้มีบุคคลที่สามที่มีใจเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมเข้าร่วมเพื่อทำหน้าที่พิทักษ์สิทธิของผู้ต้องหาตั้งแต่ในชั้นสอบสวน

2.2 สหรัฐอเมริกา

ระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกาคือระบบคอมมอนลอว์ซึ่งได้รับแนวคิดทางกฎหมายในระยะแรกมาจากกฎหมายอังกฤษ กฎหมายอาญาในระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกามีทั้งส่วนที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรและส่วนที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งได้แก่ด้วยบทกฎหมายของรัฐบาลกลางแห่งสหรัฐอเมริกา และกฎหมายของมลรัฐต่างๆ กฎหมายอาญาของสหรัฐอเมริกาส่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ

1. กฎหมายอาญาภาคสารบัญญัติ (Substantive Criminal Law) เป็นกฎหมายซึ่งครอบคลุมบทบัญญัติว่าการกระทำใดเป็นการกระทำความผิดและมีบทลงโทษสถานใด
2. กฎหมายอาญาภาควิธีบัญญัติ (Procedural Criminal Law) เป็นกฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีอาญา การจัดระเบียบบริหารงานยุติธรรมทางอาญา การอภัยโทษ และการลดโทษ เป็นต้น

2.2.1 คำศัพท์และนิยามเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของสหรัฐอเมริกา

เนื่องจากสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษรวมถึงรับเอาแนวคิดทางกฎหมายมาจากอังกฤษ ทำให้การใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายได้รับอิทธิพลบางส่วนมาจากอังกฤษด้วย เช่น ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้แก่ Federal Rules of Criminal Procedure (2016) และ U.S. Code Title 18. Crimes and Criminal Procedure ใช้คำว่า “insanity” ซึ่งอาจแปลได้ว่า “วิกลจริต” และคำว่า “mental disease or defect” ซึ่งอาจแปลได้ว่า “โรคหรือความบกพร่องทางจิต” อย่างไรก็ตาม ไม่พบว่ามีข้อกำหนดนิยามของคำดังกล่าวไว้ในกฎหมายแต่อย่างใดนอกจากนี้ ยังไม่มีลักษณะการจำแนกความผิดปกติทางจิตออกเป็นประเภทต่างๆ หรือแบ่งตามระดับความรุนแรงเหมือนที่พบในกฎหมายของอังกฤษ

สำหรับประมวลกฎหมายอาญาต้นแบบ (Model Penal Code) โดย The American Law Institute (ALI) ซึ่งมีการนำมาใช้เป็นแนวทางสำหรับกฎหมายอาญาในหลายรัฐ ใน section 4.01 ซึ่งเกี่ยวกับหลักการยกเว้นความรับผิดชอบทางอาญาสำหรับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิต (Mental Disease or Defect Excluding Responsibility) ได้ใช้คำว่า “mental disease or defect” โดยมีได้ให้นิยามไว้ อย่างไรก็ตาม ในส่วนคำอธิบาย (explanatory note) ได้ไว้ระบุว่า ตั้งใจที่จะละนิยามของคำนี้ไว้เพื่อรอการพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะนี้ในทางการแพทย์ (Does not define mental disease or mental defect, those terms being left open to accommodate developing medical understanding.)

จะเห็นได้ว่า สหรัฐอเมริกามีการใช้คำศัพท์สองคำหลักๆ ที่มีความหมายถึงความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมาย คือ “insanity” และคำว่า “mental disease or defect” ซึ่งมีความหมายโดยรวมถึงความผิดปกติทางจิตทั้งหมดในทางกฎหมาย โดยไม่มีการจำแนกความผิดปกติทางจิตออกเป็นประเภทต่างๆ ในทางกฎหมายโดยใช้คำศัพท์ที่ต่างกันเหมือนในกฎหมายของอังกฤษ

2.2.2 การใช้กฎหมายและการตีความเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของสหรัฐอเมริกา

การใช้กฎหมายและการตีความเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของสหรัฐอเมริกามีลักษณะคล้ายคลึงกับอังกฤษ เนื่องจากเป็นประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์ เช่นเดียวกัน แต่มีลักษณะบางประการที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

2.2.3 การวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

ตามกระบวนการยุติธรรมของสหรัฐอเมริกากรณีที่พบว่ามีความผิดปกติทางจิตตามกฎหมาย 18 U.S. Code Chapter 313 – Offenders With Mental Disease or Defect กำหนดให้ศาลมีอำนาจในการใช้ดุลพินิจในการยอมรับหรือปฏิเสธคำร้องขอให้มีการพิจารณาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตของจำเลย รวมถึงการนำประเด็นที่

เกี่ยวข้องกับความคิดปกติทางจิตของจำเลยขึ้นมาพิจารณาได้เองแม้คู่ความจะไม่ได้ร้องขอ โดยมีอำนาจสั่งให้ทำการตรวจประเมินทางจิตเวชหรือทางจิตวิทยาต่อจำเลยและรายงานผลการตรวจต่อศาลก่อนพิจารณาคดีได้ ผู้ตรวจและรายงานผลดังกล่าวจะต้องเป็นจิตแพทย์หรือนักจิตวิทยาที่มีใบอนุญาต ในกรณีที่ศาลเห็นว่าเป็นการเหมาะสม อาจใช้ผู้ตรวจมากกว่าหนึ่งคนก็ได้ โดยผู้ตรวจแต่ละคนจะถูกกำหนดโดยศาล เว้นแต่กรณีเป็นการร้องขอให้มีการตรวจโดยจำเลยตามมาตรา 4245 หรือ 4246 อาจให้จำเลยเป็นผู้กำหนดผู้ตรวจได้ สำหรับระยะเวลาที่กำหนดในการตรวจจะแตกต่างกันไปตามที่กฎหมายกำหนด โดยหากศาลมีคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยให้ตรวจตามมาตรา 4241, 4244 หรือ 4245 ให้ใช้ระยะเวลาตรวจตามที่เหมาะสมแต่ไม่เกินกว่า 30 วัน หากเป็นคำสั่งตามมาตรา 4242, 4243 หรือ 4246 ให้ใช้ระยะเวลาตรวจตามที่เหมาะสมแต่ไม่เกินกว่า 45 วัน จากนั้นจึงส่งตัวจำเลยให้อยู่ในความควบคุมของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเพื่อส่งตัวไปตรวจประเมินในสถานที่ที่เหมาะสมซึ่งใกล้กับศาลที่สุด เว้นเสียแต่ไม่สามารถกระทำได้ ผู้อำนวยการของสถานที่ที่ตรวจประเมินอาจขอขยายระยะเวลาได้หากมีเหตุที่เหมาะสม แต่ไม่เกินกว่า 15 วัน หากเป็นคำสั่งตามมาตรา 4241, 4244 หรือ 4245 และไม่เกินกว่า 30 วัน หากเป็นคำสั่งตามมาตรา 4242, 4243 หรือ 4246 โดยระยะเวลาที่จะขยายนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลความจำเป็นในการสังเกตและประเมินอาการของจำเลย

ทั้งนี้ ใน 18 U.S. Code Chapter 313 – Offenders With Mental Disease or Defect ยังได้ระบุในรายงานผลการตรวจสภาพจิตของจำเลยจะต้องประกอบด้วยส่วนสำคัญ 4 ส่วน คือ

- (1) ประวัติและอาการปัจจุบัน (the person's history and present symptoms)
- (2) คำอธิบายเกี่ยวกับการทดสอบทางจิตเวช ทางจิตวิทยา และทางการแพทย์ที่กระทำและผล (a description of the psychiatric, psychological, and medical tests that were employed and their results)
- (3) สิ่งที่ตรวจพบ (the examiner's findings)
- (4) ความเห็นเกี่ยวกับการวินิจฉัยและการพยากรณ์โรค (examiner's opinions as to diagnosis, prognosis)

นอกจากนี้ ผลการตรวจจะต้องมีรายละเอียดอื่นๆ ประกอบตามที่กฎหมายกำหนด ได้แก่

กรณีเป็นการส่งตรวจตามมาตรา 4241 ต้องระบุว่า บุคคลดังกล่าวกำลังป่วยด้วยโรคทางจิตหรือมีความบกพร่องทางจิต (suffering from mental disease or defect) ทำให้มีสภาพจิตที่ไม่สมบูรณ์ถึงขนาดทำให้ไม่สามารถเข้าใจสภาพและผลของการดำเนินคดีที่กระทำต่อได้ หรือทำให้ไม่สามารถร่วมมือในการต่อสู้คดีได้ตามสมควรหรือไม่

กรณีเป็นการสังเกตตามมาตรา 4242 ต้องระบุว่า ในขณะที่กระทำความผิด บุคคลดังกล่าววิกลจริตหรือไม่ (existence of insanity at the time of the offense)

กรณีเป็นการสังเกตตามมาตรา 4243 หรือ 4246 ต้องระบุว่า บุคคลดังกล่าว กำลังป่วยด้วยโรคทางจิตหรือมีความบกพร่องทางจิต ซึ่งหากปล่อยตัวไปจะเป็นการเสี่ยงอย่างมาก ต่อการก่อให้เกิดอันตรายต่อร่างกาย หรือความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อทรัพย์สินของผู้อื่นหรือไม่

กรณีเป็นการสังเกตตามมาตรา 4244 หรือ 4245 ต้องระบุว่า บุคคลดังกล่าว กำลังป่วยด้วยโรคทางจิตหรือมีความบกพร่องทางจิตซึ่งจำเป็นต้องถูกควบคุมตัวไว้ดูแลรักษาใน สถานที่ที่เหมาะสมหรือไม่ และหากการตรวจเป็นส่วนหนึ่งของการสืบหาข้อมูลก่อนทำคำพิพากษา คำแนะนำโดยของผู้ตรวจในเรื่องสภาพจิตของจำเลยควรมีผลเพียงใดต่อคำพิพากษา

จะเห็นได้ว่า กฎหมายสหรัฐอเมริกามีการกำหนดกระบวนการและขั้นตอน ในการตรวจวินิจฉัยความผิดปกติของจำเลยไว้โดยละเอียดภายในกฎหมาย โดยเฉพาะการกำหนด รายละเอียดในรายงานการตรวจวินิจฉัยว่าต้องประกอบด้วยข้อมูลหรือประเด็นใดบ้างที่กฎหมาย ต้องการนำไปใช้ในการพิจารณาคดี

2.2.4 การประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตตาม กฎหมายของสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยถือว่าจำเลยต้องสามารถเข้าใจถึงลักษณะและผลของการพิจารณาคดีที่กระทำต่อตน และมีความสามารถที่จะร่วมมือทนายของตนในการต่อสู้คดีได้อย่างมีเหตุผลด้วยเป็นสำคัญ ซึ่งปรากฏ อยู่ใน United States Code Section 4241

สหรัฐอเมริกาได้สร้างหลักเกณฑ์ประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตไว้หลายประการ โดยใน ค.ศ.1960 ในคดี Duaky v. United States (1960) ศาลได้วางหลักเกณฑ์ทั่วไปในการทดสอบความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลย (Competency to stand trial) ไว้ว่า จำเลยมีความสามารถเพียงพอที่จะปรึกษาทนายความได้ในระดับที่เข้าใจตามหลัก เหตุผลพอสมควรหรือไม่ และจำเลยมีความเข้าใจกระบวนการดำเนินคดีอย่างแท้จริงและมีเหตุผล หรือไม่ ต่อมาคดี Drope b Missouri (1975) และคดี Godinez v. Moran (1993) ศาลได้ขยายความ หลักเดิมไว้ว่า ให้รวมถึงความสามารถในการให้การและร่วมมือกับทนายความของตนเพื่อต่อสู้คดี ได้ รวมทั้งความสามารถที่จะตัดสินใจเลือกได้อย่างมีเหตุผล เช่น การตัดสินใจรับสารภาพเพื่อการ ได้รับรอการลงโทษหรือลดโทษ ผลจากหลักเกณฑ์ดังกล่าว ทำให้มีการสร้างหลักเกณฑ์ที่เป็น มาตรฐานสำหรับประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวก พิสูจน์ โดยหลักเกณฑ์ที่

ได้รับการยอมรับและนิยมนำมาใช้กันมากที่สุด คือ หลักเกณฑ์ของ McGarry โดยกลุ่มนักจิตวิทยาของมหาวิทยาลัย Harvard ซึ่งมีหลักเกณฑ์ 13 ประการคือ

1. ความสามารถในการแก้ข้อกล่าวหาได้ตามสมควร
2. ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม
3. ความสามารถในการร่วมมือกับทนายในการคุ้มครองประโยชน์ของตน
4. ความสามารถในการวางแผนต่อสู้คดี
5. ความสามารถในการเข้าใจบทบาทของบุคคลที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดี
6. ความสามารถในการเข้าใจขั้นตอนการดำเนินคดี
7. ความเข้าใจข้อกล่าวหาได้ตามสมควร
8. ความเข้าใจความหนักเบาของโทษ
9. ความสามารถในการประเมินผลที่จะได้รับจากคำให้การของตน
10. ความสามารถในการเล่ารายละเอียดข้อเท็จจริงและพฤติกรรมแวดล้อม

ที่เกี่ยวข้องกับความผิดแก่ทนาย

11. ความสามารถที่จะโต้แย้งปฏิเสธข้อเท็จจริงที่พยานฝ่ายตรงข้ามเบิกความ
 12. ความสามารถที่จะเป็นพยานพิสูจน์ความจริง
 13. ความสามารถที่จะปกป้องตนเองโดยยอมรับโทษในข้อกล่าวหาที่เบากว่า
- ปัจจุบันหลักเกณฑ์ของ McGarry นี้บัญญัติไว้ใน Code of criminal Law & Criminal Procedure : title 18 Section 4241 โดยกำหนดให้ในเวลาใดๆ ก่อนที่ศาลจะพิพากษาคดี

จำเลยหรือพนักงานอัยการอาจยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ศาลพิจารณาสภาพจิตของจำเลยได้ หากคำร้องดังกล่าวมีเหตุอันควรเชื่อว่าจำเลยมีโรคหรือความบกพร่องทางจิต (mental disease or defect) จนเป็นเหตุให้จำเลยมีความสามารถทางจิตที่ไม่สมบูรณ์ (mentally incompetent) จนถึงขนาดทำให้ไม่สามารถเข้าใจสภาพ (nature) และผลของการดำเนินคดี (consequences of the proceedings) ที่กระทำต่อจำเลย หรือทำให้ไม่สามารถให้ความร่วมมือในการต่อสู้คดีได้ตามสมควร ก็ให้ศาลอนุญาตตามคำร้องนั้น หรือศาลอาจสั่งให้มีการพิจารณาขึ้นด้วยตนเองหากปรากฏเหตุดังกล่าวก็ได้ หากศาลพิจารณาแล้วมีพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักรับฟังได้ว่า จำเลยมีความผิดปกติทางจิตจนถึงขนาดทำให้ไม่สามารถเข้าใจสภาพและผลของการดำเนินคดีที่กระทำต่อจำเลยได้ หรือทำให้จำเลยไม่สามารถให้ความร่วมมือในการต่อสู้คดีได้ตามสมควร ให้ศาลส่งตัวจำเลยให้แก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (Attorney General) เพื่อดำเนินการส่งตัวไปดูแลรักษาในสถานที่เหมาะสมต่อไป

จะเห็นได้ว่า ตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญกับความสามารถในทางกฎหมายของผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นอย่างยิ่ง โดยมุ่งพิจารณาความสามารถของบุคคลในทาง

กฎหมายว่ามีความบกพร่องไม่สมบูรณ์ไปเนื่องจากความผิดปกติทางจิตหรือไม่และมีการกำหนดหลักเกณฑ์ประเมินความสามารถของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตในการต่อสู้คดีไว้โดยละเอียดในกฎหมายอย่างชัดเจน

2.2.5 การยกเหตุวิกลจริตขึ้นเป็นข้อต่อสู้ (insanity defense) ตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกา

กรณีที่จำเลยมีความสามารถสู้คดีและจะยกเอาเรื่องความวิกลจริตขึ้นเป็นข้อต่อสู้ (insanity defense) ตาม Federal Rules of Criminal Procedure (2016): Rule 12.2 กำหนดให้จำเลยต้องทำหนังสือแจ้งพนักงานอัยการทราบภายในระยะเวลาขึ้นคำร้องก่อนเริ่มการพิจารณาหรือในระยะเวลาใดๆ ตามที่ศาลกำหนด เพื่อให้พนักงานอัยการร้องต่อศาลให้พิจารณา หากไม่ปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนดจำเลยจะไม่สามารถยกเรื่องความวิกลจริตขึ้นเป็นข้อต่อสู้ได้ สาเหตุที่กฎหมายกำหนดให้จำเลยต้องแจ้งให้พนักงานอัยการทราบล่วงหน้า เนื่องจากในกรณีดังกล่าวพนักงานอัยการจะต้องมีการเตรียมพยานหลักฐานเป็นพิเศษ เช่น การจัดหาพยานผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ศาลอาจอนุญาตให้จำเลยยื่นได้แม้เลยกำหนดระยะเวลา ขยายระยะเวลา หรือมีคำสั่งอื่นใดตามที่เห็นว่าเหมาะสมเมื่อมีอันเหตุสมควร

ในกรณีที่มีการยกเรื่องความวิกลจริต (insanity) ของจำเลยขึ้นมาพิจารณา ไม่ว่าจะโดยการขึ้นคำร้องของจำเลย พนักงานอัยการ หรือศาลเป็นผู้ยกขึ้น คณะลูกขุนหรือศาลในกรณีพิจารณาคดีโดยไม่มีลูกขุน จะต้องมีคำชี้ขาดพิเศษ (special verdict)¹²⁷ ว่าจำเลยมีความผิด (guilty) ไม่มีความผิด (not guilty) หรือไม่มีความผิดเนื่องจากวิกลจริต (not guilty only by reason of insanity) อย่างใดอย่างหนึ่งตามมาตรา 4242 (Determination of the existence of insanity at the time of the offense)

มีข้อสังเกตว่าในการพิจารณาคดีที่จำเลยมีความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกาทั้งในกรณีการพิจารณาโดยศาลและคณะลูกขุนจะเป็นการพิจารณาว่าจากพยานหลักฐานต่างๆ โดยเฉพาะรายงานการตรวจประเมินในทางการแพทย์ ว่าสามารถเชื่อได้ว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตหรือไม่ หลังจากนั้นจึงพิจารณาและตัดสินว่าจำเลยที่เชื่อได้ว่ามีความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายนั้นมีความรับผิดชอบตามกฎหมายหรือไม่ โดยที่ศาลหรือคณะลูกขุนไม่จำเป็นต้องชี้ชัดลงไปว่าเป็นความผิดปกติทางจิตของจำเลยนั้นคืออะไร มีอาการหรือความรุนแรง

¹²⁷ คำชี้ขาดพิเศษ (special verdict) หมายถึง การที่ผู้พิพากษาตัดสินชี้ขาดโดยใช้คำตอบของลูกขุนต่อคำถามที่ผู้พิพากษาดังขึ้นเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในคดี.

มากนัก้อยเพียงใด หรือความผิดปกติทางจิตนั้นมีผลต่อความรู้ผิดชอบหรือบังคับตนเองของจำเลยหรือไม่เพียงใด

หลักการพิสูจน์ความผิดปกติทางจิต (Insanity test) และภาระการพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกา

หลักการพิสูจน์ทางกฎหมายเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิต (Insanity test) ในประเทศสหรัฐอเมริกามีอยู่หลายหลักซึ่งมีระดับการพิสูจน์และภาระการพิสูจน์ที่แตกต่างกัน โดยสรุปดังต่อไปนี้

1. M’Naghten มีหลักว่า ต้องพิสูจน์ว่าขณะนั้นจำเลยไม่รู้ว่าตนเองกำลังกระทำการอะไรหรือไม่รู้ว่าการกระทำของตนเองนั้นเป็นความผิด โดยระดับของการพิสูจน์และฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์ จะแตกต่างกันไปแต่ละเขตอำนาจศาล

2. Irresistible Impulse มีหลักว่า ต้องพิสูจน์ว่าขณะนั้นจำเลยไม่สามารถควบคุมการกระทำของตนเองได้ โดยระดับของการพิสูจน์และผู้มีภาระการพิสูจน์จะแตกต่างกันไปแต่ละเขตอำนาจศาล

3. Durham หรือ The Product Rule มีหลักว่า ต้องพิสูจน์ว่าการกระทำความผิดของจำเลยมีสาเหตุมาจากพยาธิสภาพทางจิตของบุคคลนั้น โดยระดับของการพิสูจน์จะถึงขนาดปราศจากข้อสงสัยอันควร (beyond a reasonable) และกำหนดให้อัยการเป็นผู้มีภาระการพิสูจน์

4. ALI หรือ M.P.C มีหลักว่า ต้องพิสูจน์ว่าจำเลยขาดความสามารถที่จะเข้าใจได้ว่าการกระทำของตนผิดกฎหมาย หรือขาดความสามารถอันสำคัญที่จะควบคุมการกระทำของตนได้โดยระดับของการพิสูจน์จะเป็นถึงขนาดปราศจากข้อสงสัยอันควร และกำหนดให้อัยการเป็นผู้มีภาระการพิสูจน์

5. Federal position มีหลักว่า ต้องพิสูจน์ว่าจำเลยขาดความสามารถที่จะเข้าใจได้ว่าการกระทำของตนผิดกฎหมาย โดยระดับของการพิสูจน์จะเป็นไปโดยพยานหลักฐานที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือ (clear and convincing evidence) และกำหนดให้ฝ่ายจำเลยเป็นผู้มีภาระการพิสูจน์

มีข้อสังเกตว่า หลักการพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตในระยะแรกตาม M’naghten Rules ใน ค.ศ. 1843 เป็นการพิจารณาเฉพาะที่ความรู้ผิดชอบ จนต่อมา Irresistible Impulsion Test ใน ค.ศ. 1887 ได้มีการเพิ่มเติมโดยพิจารณาความสามารถในการบังคับตนเอง ต่อมามีการนำความรู้เกี่ยวกับพยาธิสภาพทางจิตมาใช้พิสูจน์ในหลัก Durham/The Product Rule ใน ค.ศ. 1954 จนกระทั่งถึง ALI หรือ M.P.C ใน ค.ศ. 1972 และ Federal position ใน ค.ศ. 1984 จึงมีการใช้ ความสามารถที่จะเข้าใจในการกระทำของตัวจำเลยเป็นหลักพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของสหรัฐอเมริกา

การพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตในประเทศสหรัฐอเมริกามีการเปลี่ยนแปลงไปตามหลักเกณฑ์ในเรื่องการยกความวิกลจริตขึ้นเป็นข้อต่อสู้ (insanity defense) แนวทางเรื่องการพิสูจน์เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตของจำเลยในประเทศสหรัฐอเมริกาแต่เดิมจึงเป็นไปใน 2 แนวทาง ได้แก่

แนวทางที่ 1 ความผิดปกติทางจิตเป็นองค์ประกอบของการกระทำความผิด จึงเป็นภาระพิสูจน์ของอัยการที่จะต้องแสดงให้เห็นโดยปราศจากข้อสงสัยอันควร (beyond reasonable doubt) ว่าจำเลยมีสภาพจิตปกติในขณะที่กระทำความผิด อย่างไรก็ตาม การที่อัยการจะพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าจำเลยมีสภาพจิตปกติในขณะที่กระทำความผิดจนถึงขนาดปราศจากข้อสงสัยอันควรได้นั้นเป็นเรื่องที่ยากมากในทางปฏิบัติ

แนวทางที่ 2 ความผิดปกติทางจิตเป็นเรื่องของการยกข้อต่อสู้ของฝ่ายจำเลย จึงเป็นภาระการพิสูจน์ของจำเลย อย่างไรก็ตาม กรณีที่จำเลยต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นถึงขนาดปราศจากข้อสงสัยอันควรแล้ว จะทำให้การยกเรื่องวิกลจริตขึ้นเป็นข้อต่อสู้ของจำเลยแทบจะไม่สามารถกระทำได้เลยในทางปฏิบัติ

เนื่องจากเกิดปัญหาภาระการพิสูจน์เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตของจำเลย ดังกล่าว ใน ค.ศ. 1984 ภายหลังคดี Hinckley (1982) สภานิติบัญญัติ (Congress) ของสหรัฐอเมริกา จึงได้ประกาศใช้ The Insanity Defense Reform Act 1984 กำหนดให้จำเลยเป็นฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือ (clear and convincing evidence) ซึ่งเป็นภาระการพิสูจน์ในระดับที่ต่ำกว่าการพิสูจน์โดยปราศจากข้อสงสัยอันควร (beyond reasonable doubt)

จะเห็นได้ว่า หลักการพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของสหรัฐอเมริกามีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงมาอย่างน่าสนใจ โดยเริ่มต้นจากการใช้การพิจารณาความรู้ผิดชอบ

ตาม Right/Wrong Test M'Naghten Rules ต่อมาได้มีการเพิ่มเติมโดยพิจารณาความสามารถในการบังคับตนเองตาม The Irresistible Impulsion Test และเริ่มใช้ความรู้เกี่ยวกับพยาธิสภาพทางจิตมาใช้พิสูจน์ในหลัก Durham/The Product Rule จนกระทั่งพัฒนามาสู่การพิจารณาความสามารถที่จะเข้าใจในการกระทำของตัวจำเลยใน ALI หรือ M.P.C ใน ค.ศ. 1972 และ Federal position ใน ค.ศ. 1984

นอกจากนี้ กฎหมายของสหรัฐอเมริกามีการกำหนดเรื่องระดับการพิสูจน์ และภาระการพิสูจน์เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตไว้อย่างชัดเจนโดยกำหนดให้จำเลยเป็นฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือ

2.2.6 การบังคับรักษาผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกา

ตาม U.S. Code Title 18. Crimes and Criminal Procedure กำหนดให้ศาลสามารถส่งจำเลยไปควบคุมและบังคับรักษาในสถานพยาบาลได้ 5 กรณี คือ

1. กรณีที่จำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีได้เนื่องจากมีความผิดปกติทางจิต ตามมาตรา 4241 (Determination of mental competency to stand trial to undergo postrelease proceedings)
2. กรณีพิพากษาว่าไม่มีความผิดเนื่องจากวิกลจริตตามมาตรา 4243 (Hospitalization of a person found not guilty only by reason of insanity)
3. กรณีป่วยด้วยโรคทางจิตหรือมีความบกพร่องทางจิตระหว่างการพิจารณาคดีตามมาตรา 4244 (Hospitalization of a convicted person suffering from mental disease or defect)
4. กรณีป่วยด้วยโรคทางจิตหรือมีความบกพร่องทางจิตระหว่างการจำคุกตามมาตรา 4245 (Hospitalization of an imprisoned person suffering from mental disease or defect)

กรณีผู้ที่ครบกำหนดการควบคุมตัวแล้วแต่ผู้นั้นยังคงป่วยด้วยโรคทางจิตหรือมีความบกพร่องทางจิตตามมาตรา 4246 (Hospitalization of a person due for release but suffering from mental disease or defect)

มีข้อสังเกตว่า ตามมาตรา 4241 ข้างต้น เมื่อจำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีได้เนื่องจากมีความผิดปกติทางจิต จำเลยจะถูกส่งตัวไปบังคับรักษาในสถานพยาบาลจนกว่าจะสามารถต่อสู้คดีได้ แต่ในกรณีนี้ต้องถือว่าจำเลยจะยังคงอยู่ในฐานะเป็นผู้ถูกกล่าวหาจนกว่าจะหายหรือทุเลาและสามารถต่อสู้คดีได้ ซึ่งอาจต้องใช้ระยะเวลายาวนานมากอาจตลอดชีวิตของจำเลยจากปัญหาดังกล่าว กระบวนการยุติธรรมของสหรัฐอเมริกาจึงแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการส่งจำเลยไปบังคับรักษาตามกฎหมายสุขภาพจิต ซึ่งทำให้จำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัว หรือปล่อยตัวไปโดยมีเงื่อนไข เช่น ส่งไปอยู่ในความดูแลของบุคคลหรือองค์กรหรือบำบัดรักษาแบบผู้ป่วยนอกโดยไม่ถูกควบคุมไว้ในสถานพยาบาลได้ และหากจำเลยมีโอกาที่จะหายหรือทุเลาจากความผิดปกติทางจิตจนกลับมามีความสามารถในการต่อสู้คดีได้ ศาลจะสั่งให้ส่งจำเลยไปบังคับรักษาในสถานพยาบาลภายใต้การควบคุมของพนักงานอัยการโดยมีกำหนดระยะเวลา หากพ้นกำหนดแล้วจำเลยยังไม่มีความสามารถต่อสู้คดีได้ ศาลจะยกเลิกข้อกล่าวหาและจำหน่ายคดี โดยปล่อยจำเลยไปหรือส่งจำเลยไปบังคับรักษาภายใต้กฎหมายสุขภาพจิตต่อไป

2.2.7 มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับผู้กระทำผิดที่มีความผิดปกติทางจิตที่น่าสนใจ ในของประเทศไทยอเมริกา

นอกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามปกติแล้ว ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีการนำมาตรการต่างๆ ในการจัดการผู้กระทำผิดที่มีความผิดปกติทางจิตที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

1) หน่วยเฉพาะกิจสำหรับผู้มีความผิดปกติทางจิตที่ถูกจับกุม (Task Force of the Incarcerated Mentally) ก่อตั้งขึ้นที่นครลอสแอนเจลิสรัฐแคลิฟอร์เนีย หน่วยงานนี้ ประกอบด้วยบุคลากรทางด้านสุขภาพจิตและจิตเวช และเจ้าหน้าที่ตำรวจ โดยจะทำหน้าที่คัดกรอง ความผิดปกติทางจิตของผู้กระทำผิดในขณะที่ถูกจับกุม นอกจากนี้ยังทำหน้าที่อบรมให้ความรู้ทาง สุขภาพจิตและจิตเวชเบื้องต้นให้แก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

2) โครงการของเมืองบัลติมอร์ ซึ่งเริ่มขึ้นในค.ศ.1995 เพื่อปฏิรูประบบการบริหารจัดการผู้กระทำผิดที่มีความผิดปกติทางจิตที่ทำความผิดทางอาญาที่ไม่ร้ายแรง โดยมี เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความชำนาญด้านสุขภาพจิตและจิตเวชทำหน้าที่คัดกรองผู้กระทำผิดที่มีความ ผิดปกติทางจิตก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมตามปกติเพื่อเข้ารับการตรวจวินิจฉัย หากพบว่า ผู้กระทำผิดมีความผิดปกติทางจิตจริง จะทำการวางแผนการบำบัดรักษาและฟื้นฟูร่วมกันกับ ผู้กระทำผิด นอกจากนี้ ยังทำหน้าที่คัดกรองผู้ต้องขังที่มีปัญหาทางสุขภาพจิตและให้คำปรึกษา รวมถึงการวางแผนการบำบัดรักษาและฟื้นฟูเมื่อได้รับการปล่อยตัวแล้ว

3) โครงการของนครบอสตัน ซึ่งจะทำการคัดกรองผู้กระทำผิดที่มีความผิดปกติทางจิตก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม โดยเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความชำนาญด้าน สุขภาพจิตและจิตเวช และวางแผนการบำบัดรักษาและฟื้นฟูระหว่างที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรม

4) โครงการเปลี่ยนเส้นทางการดำเนินคดีก่อนมีการร้องทุกข์ ของเทศบาล คิงส์ มลรัฐวอชิงตัน โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถส่งตัวผู้กระทำผิดที่มีความผิดปกติทางจิตที่ กระทำความผิดไม่ร้ายแรงไปที่ศูนย์วิกฤตแทนการควบคุมตัวไว้ในที่คุมขังซึ่งจะมีจิตแพทย์ตรวจ ประเมินอาการโดยรวมและกำหนดแนวทางการบำบัดรักษาฟื้นฟู รวมไปถึงการพิจารณาให้ปล่อย ตัวไป

5) ระบบศาลสุขภาพจิต (Mental Health Court) ของเทศบาลโบรวาร์ด มลรัฐฟลอริดาโดยกำหนดให้จิตแพทย์ที่ปรึกษาทางกฎหมาย อัยการ ตำรวจ สมาชิกในครอบครัว หรือเจ้าหน้าที่ควบคุมความประพฤติสามารถส่งตัวจำเลยในคดีอาญาที่ไม่ร้ายแรงไปยังศาล สุขภาพจิตได้โดยมีเงื่อนไขว่าจำเลยต้องสละสิทธิในการต่อสู้คดีในศาลยุติธรรมและต้องยอมรับ เงื่อนไขต่างๆ ของศาลสุขภาพจิต ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่ประสานงานระหว่างศาลสุขภาพจิตกับเครือข่าย

ผู้ให้บริการทางสุขภาพจิตและจิตเวชเพื่อวางแผนการบำบัดรักษาฟื้นฟู รวมถึงการจัดการดูแลช่วยเหลือที่เหมาะสม ในกรณีที่จำเลยร่วมมือในการบำบัดรักษาและฟื้นฟูตามแผนที่วางไว้และมีผลการประเมินในระดับที่น่าพอใจอาจได้รับการพิจารณาพักหรือลดโทษ¹²⁸

6) โครงการปลดปล่อยผู้ต้องขัง (Project Release) ของนครนิวยอร์ก ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ค.ศ. 2001 ซึ่งจะพิจารณาปล่อยตัวผู้ต้องขังที่มีปัญหาทางสุขภาพจิตและจิตเวชออกจากเรือนจำตามกฎหมายที่กำหนดไว้และจัดให้พักอาศัยและบำบัดรักษาฟื้นฟูในสถานที่ที่ได้รับการจัดหาและสนับสนุนทางการเงินจากรัฐบาลท้องถิ่น

โดยสรุปจะเห็นได้ว่า กฎหมายของสหรัฐอเมริกามีการใช้คำศัพท์ที่หมายถึงความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายที่สำคัญคือ “insanity” ซึ่งอาจแปลได้ว่า “วิกลจริต” และคำว่า “mental disease or defect” ซึ่งอาจแปลได้ว่า “โรคหรือความบกพร่องทางจิต” ซึ่งใช้หมายถึงความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายโดยรวมอย่างกว้างๆ

ตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกาไม่ได้ระบุนิยามที่แน่นอนของความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายไว้ รวมถึงยังมีบางแนวคิดที่ให้ละการกำหนดนิยามเกี่ยวกับเรื่องนี้ในทางกฎหมายไว้ด้วยโดยให้การกำหนดนิยามความหมายเป็นไปตามความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ในทางการแพทย์

พบว่าในกระบวนการยุติธรรมของสหรัฐอเมริกาอาศัยความรู้และผู้เชี่ยวชาญในทางการแพทย์มาช่วยในการพิจารณาและตีความว่าถือได้ว่าเป็นความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายหรือไม่ ซึ่งกฎหมายของสหรัฐอเมริกาได้กำหนดวิธีการและขั้นตอนในทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีความผิดปกติทางจิตไว้อย่างละเอียด เช่น รูปแบบรายงานการตรวจพิสูจน์ทางการแพทย์ ซึ่งกำหนดรายละเอียดในการตรวจประเมินและความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ที่กฎหมายเห็นว่ามีความสำคัญต่อการพิจารณาคดี มีการกำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางในการประเมินความสามารถทางจิตของจำเลยในการต่อสู้คดีรวมถึงยังมีการกำหนดการการพิสูจน์และการพิสูจน์ที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตไว้ในกฎหมายนอกจากนี้ ยังมีการนำมาตรการทางกฎหมายต่างๆ มาใช้กับผู้กระทำผิดทางอาญาที่มีความผิดปกติทางจิตนอกเหนือจากการดำเนินคดีและลงโทษตามปกติอีกด้วย

¹²⁸ รัชชัย โตสมภาค. ระบบศาลสุขภาพจิต : แนวทางการบริหารจัดการผู้กระทำผิดกฎหมายที่มีปัญหาทางสุขภาพจิต. สำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, หน้า 6-7.

2.3 ประเทศเยอรมนี

2.3.1 คำศัพท์และนิยามเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายเยอรมัน

ประมวลกฎหมายอาญาของเยอรมัน มาตรา 20 มีการใช้คำที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตอยู่หลายคำ คือ

seelischer Störungen หมายถึง mental disorder หรือความผิดปกติทางจิต ในประมวลกฎหมายอาญาของเยอรมันที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ จะแปลคำนี้ว่า “insanity” หรือ “วิกลจริต”

Bewusstseinsstörung หมายถึง disturbance of consciousness หรือแปลโดยเทียบเคียงได้ว่า “ความผิดปกติของสติสัมปชัญญะ”

Schwachsinn หมายถึง debility หรือแปลโดยเทียบเคียงได้ว่า “ความอ่อนแอแห่งจิต”

Schweren anderen seelischen Abartigkeit unfähigkeit หมายถึง any other serious mental abnormality หรือแปลโดยเทียบเคียงได้ว่า “ความผิดปกติทางจิตอื่นๆ ที่รุนแรง”

ทั้งนี้ พบว่าในประมวลกฎหมายอาญาของเยอรมันไม่ได้กำหนดนิยามของคำต่างๆ ที่ใช้ไว้ อย่างไรก็ตาม อาจจำแนกความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายเยอรมันได้เป็น 3 กลุ่ม คือความผิดปกติทางจิตที่มีสาเหตุจากพยาธิสภาพทางจิต ความผิดปกติทางจิตที่มีสาเหตุจากความบกพร่องทางร่างกาย และความผิดปกติทางจิตที่มีสาเหตุอื่นๆ¹²⁹

จะเห็นว่า ประมวลกฎหมายอาญาเยอรมัน มาตรา 20 มีลักษณะคล้ายกับประมวลกฎหมายอาญาของไทย มาตรา 65 ที่มีการใช้ศัพท์ที่หมายถึงความผิดปกติทางจิตหลายคำ เพื่อจำแนกความผิดปกติทางจิตออกเป็นประเภทต่างๆ ในทางกฎหมายโดยไม่ได้บัญญัตินิยามความหมายของแต่ละคำในทางกฎหมายไว้แต่อย่างใด

2.3.2 การใช้กฎหมายและการตีความเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของเยอรมัน

ระบบกฎหมายของเยอรมันเป็นระบบซีวิลลอว์ การใช้กฎหมายอาญาโดยทั่วไปจึงเป็นไปตามหลักกฎหมายในระบบซีวิลลอว์ การตีความกฎหมายอาญาของเยอรมันจะต้องตีความโดยเคร่งครัดผู้กระทำย่อมไม่ต้องรับผิดชอบในทางอาญา หากการกระทำนั้นไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้อย่างชัดเจนแน่นอนว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้

สำหรับแนวทางการตีความเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายอาญาของเยอรมันนั้น พอจะเห็นหลักการทั่วไปได้จากหลักที่กำหนดความรับผิดชอบทางอาญาผู้ที่มีความ

¹²⁹ สังกาส เนาวรัตน์พันธ์. ปัญหาการดำเนินคดีอาญาและการบังคับโทษกับผู้ป่วยจิตเวช, 2549, หน้า 58.

ผิดปกติทางจิตการค้นหาค้นหาพยานหลักฐานเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกระบวนการยุติธรรมและการบังคับโทษทางอาญาสำหรับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิต

2.3.3 หลักการรับผิดชอบทางอาญาผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของเยอรมัน

หลักการรับผิดชอบทางอาญาตามกฎหมายของเยอรมันโดยทั่วไป เป็นไปตามหลัก “Nullumcrimennullapoenasine lege” หรือแปลว่า “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ หากไม่มีกฎหมาย” ซึ่งปรากฏอยู่ในมาตรา 1 ของประมวลกฎหมายอาญาของเยอรมันส่วนหลักการรับผิดชอบทางอาญาของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตจะเป็นไปตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 20 ซึ่งกำหนดว่า ผู้ใดซึ่งในขณะที่กระทำความผิดทางอาญา ไม่รู้ผิดชอบหรือกระทำไปด้วยพยาธิสภาพทางจิต จากความผิดปกติของความรู้สึกตัวอย่างรุนแรง ความอ่อนแอทางจิตหรือความผิดปกติทางจิตอย่างรุนแรงใดๆ การกระทำนั้นย่อมไม่มีความผิดและผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตอาจได้รับการลดโทษตามมาตรา 21 ที่กำหนดว่า หากความสามารถในการรู้ผิดชอบหรือการบังคับตนเองของผู้กระทำความผิดลดลงในขณะที่กระทำความผิดด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งที่กำหนดไว้ในมาตรา 20 อาจได้รับการลดโทษลงตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 49 (1) โดยที่ศาลอาจมีคำสั่งบังคับรักษาผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตที่ไม่ต้องรับผิดชอบหรือได้รับการลดโทษตามมาตรา 63 ที่กำหนดว่า หากผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่วิกลจริตตามมาตรา 20 หรือในขณะที่มีความรู้ผิดชอบน้อยลงตามมาตรา 21 ศาลจะสั่งให้ส่งตัวผู้นั้นไปบังคับรักษาที่โรงพยาบาลจิตเวช ก็ต่อเมื่อผลจากการประเมินเกี่ยวกับตัวผู้นั้นและความผิดที่กระทำลงไปนั้นเป็นที่คาดหมายได้ว่าผู้นั้นจะกระทำความผิดอาญาร้ายแรงอีกในอนาคต และแสดงให้เห็นว่าผู้นั้นเป็นอันตรายต่อประชาชนทั่วไป โดยการใช้อัตราการดังกล่าวจะต้องผ่านการประเมินทางด้านจิตเวช เพื่อประเมินความเสี่ยงของพฤติกรรมที่อาจเป็นอันตรายด้วย

จะเห็นได้ว่า ตามหลักการรับผิดชอบทางอาญาผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของเยอรมัน จะแบ่งเป็นกรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่ต้องรับผิดชอบตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 20 ซึ่งเป็นการไม่รู้ผิดชอบหรือกระทำไปโดยควบคุมไม่ได้เนื่องจากพยาธิสภาพทางจิตจากความผิดปกติของความรู้สึกตัวอย่างรุนแรง จากความอ่อนแอทางจิตหรือจากความผิดปกติทางจิตอย่างรุนแรงใดๆ และกรณีที่ได้รับการลดโทษตามมาตรา 21 ซึ่งเป็นการที่ความรู้ผิดชอบหรือการบังคับตนเองของผู้กระทำความผิดลดน้อยลงกว่าปกติ แต่ไม่ถึงขั้นไม่รู้ผิดชอบหรือกระทำไปโดยควบคุมไม่ได้

อย่างไรก็ตาม ไม่พบว่าตามประมวลกฎหมายอาญาของเยอรมันในการกำหนดไว้ว่า พยาธิสภาพทางจิต ความผิดปกติของความรู้สึกตัวอย่างรุนแรง ความอ่อนแอทางจิตและความผิดปกติทางจิตอย่างรุนแรงใดๆ ตามที่ประมวลกฎหมายอาญาบัญญัติไว้นั้นว่าหมายถึงอะไรหรือมีขอบเขตเพียงใด และจากการศึกษายังไม่พบแนวทางในการตีความในเรื่องนี้ที่ชัดเจน

แต่พออนุมานได้ว่าความผิดปกติทางจิตในกฎหมายอาญาของเยอรมัน น่าจะหมายถึง ความผิดปกติทางจิตที่ทำให้บุคคลขาดความสามารถในการรู้ผิดชอบหรือการบังคับตนเองไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน

2.3.4 การค้นหาพยานหลักฐานเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของเยอรมัน

ประเทศเยอรมนี ใช้หลักในการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ จึงถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อย และต้องอำนวยความสะดวกต่อสังคม ดังนั้น ศาลจึงเป็นผู้มีหน้าที่ในการค้นหาความจริง ในประเทศเยอรมนีใช้การดำเนินคดีแบบไต่สวน โดยจะมีศาลสอบสวน (investigating magistrate) ทำหน้าที่สืบสวนและรวบรวมพยานหลักฐาน เรียกว่า Untersuchungsrichter เพื่อค้นหาหาความจริงให้แก่คู่ความทั้งสองฝ่าย ในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม (judicial officer) โดยมีอำนาจในการจับกุม ป้องกัน กักขัง คั่นและยึด ฯลฯ เพื่อการสืบสวนและรายงานผล

ในการพิจารณาคดีอาญาตามกฎหมายเยอรมัน ในกรณีจำเลยที่ยกความผิดปกติทางจิตเป็นข้อต่อสู้ ภาระพิสูจน์จะตกเป็นของฝ่ายจำเลย โดยจำเลยต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ อย่างไรก็ตามผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งจะมีบทบาทในการพิจารณาคดีอย่างมาก ทั้งการตรวจประเมินสภาพจิตของจำเลย การเสนอความเห็นและให้คำแนะนำต่อศาลในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี รวมถึงความเห็นเกี่ยวกับการบำบัดรักษา โดยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยของศาลตั้งแต่ในชั้นไต่สวนศาลจะแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญได้ตั้งแต่ในชั้นสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 80 และ 80a โดยที่ผู้เชี่ยวชาญจะมีบทบาทในการให้ความรู้ต่อตำรวจ อัยการ หรือศาลในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับข้อกฎหมาย และเป็นผู้ช่วยของผู้พิพากษาเพื่อช่วยในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจของตน ซึ่งการแจ้งให้ศาลทราบถึงหลักวิชาการทั่วไปค้นหาข้อเท็จจริงโดยใช้ความรู้ความสามารถเฉพาะตลอดจนวินิจฉัยข้อเท็จจริงและสรุปผลตามหลักวิชาการและความเชื่อของตน โดยศาลจะเป็นผู้คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้ความเห็นและกำหนดจำนวนผู้เชี่ยวชาญ โดยศาลจะตกลงกับผู้เชี่ยวชาญเพื่อกำหนดเวลาในการทำความเห็นเสนอต่อศาล ผู้ที่ศาลแต่งตั้งให้เป็นผู้เชี่ยวชาญมีหน้าที่ในการให้ความเห็นและต้องปฏิบัติตามที่ศาลมอบหมายให้ ถึงแม้การแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญโดยศาลนี้จะไม่ตัดสิทธิในการที่คู่ความจะอ้างพยานผู้เชี่ยวชาญของตน แต่ก็ยังอยู่ในความควบคุมของผู้พิพากษา โดยถือว่าเป็นดุลพินิจของศาลที่จะไม่อนุญาตให้คู่ความอ้างพยานผู้เชี่ยวชาญของตนก็ได้หากเห็นว่าไม่มีความจำเป็น พยานผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งจึงมีสถานะต่างไปจากพยานบุคคล กล่าวคือ เป็นการแต่งตั้งโดยศาลและได้รับมอบหมาย

งานจากผู้พิพากษาโดยถือว่าเป็นผู้ช่วยศาล อย่างไรก็ตาม ศาลจะวินิจฉัยคดีโดยฟังความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญโดยไม่ทำการตรวจสอบไม่ได้

จะเห็นได้ว่า การค้นหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตของเยอรมันจะอาศัยระบบไต่สวนเพื่อค้นหาหาความจริงเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตของจำเลย โดยมีการกำหนดให้แต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ช่วยของผู้พิพากษาตั้งแต่ในชั้นไต่สวน เพื่อช่วยในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดี ทั้งการตรวจประเมินสภาพจิต การเสนอความเห็นและให้คำแนะนำต่อศาล ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี รวมถึงความเห็นเกี่ยวกับการบำบัดรักษา ตลอดจนมีบทบาทในการให้ความรู้ต่อตำรวจ อัยการ หรือศาลในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับข้อกฎหมาย ซึ่งการที่นำผู้เชี่ยวชาญเข้ามามีส่วนในกระบวนการยุติธรรมอย่างมากตั้งแต่ต้นเช่นนี้น่าจะทำให้ความรู้ตามหลักวิชาการและความเชี่ยวชาญเฉพาะตัวผู้เชี่ยวชาญมีผลต่อการพิสูจน์และตีความเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายอาญาของเยอรมันเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตว่า ประเทศเยอรมนีให้ความสำคัญกับการใช้พยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์มาประกอบการพิจารณาข้อเท็จจริง โดยได้กำหนดให้ใช้แบบประเมินทางจิตวิทยาช่วยประเมินความเสี่ยงของพฤติกรรมที่อาจเป็นอันตรายของผู้กระทำผิด ซึ่งเห็นได้จากการที่ประเทศเยอรมนีได้กำหนดให้ใช้แบบประเมินทางจิตวิทยา คือ PCL: SV และ HCR 20 เพื่อประเมินความเสี่ยงของพฤติกรรมที่อาจเป็นอันตรายของผู้กระทำผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 63 ตั้งแต่ปี 1990 เป็นต้นมา¹³⁰

2.3.5 การบังคับโทษทางอาญาลำหรับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายของเยอรมัน

กฎหมายเยอรมันนำวิธีการเพื่อความปลอดภัยโดยนำการบังคับรักษาจำเลยมาใช้ควบคู่กับการลงโทษ โดยสามารถสลับเปลี่ยนแทนที่กันระหว่างบังคับโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย¹³¹ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 67 ศาลสามารถเลือกใช้การลงโทษหรือการบังคับรักษาหรือใช้ทั้งสองวิธี โดยใช้วิธีใดก่อนหรือหลังก็ได้ หากปรากฏว่าวิธีการบังคับโทษหรือการบังคับรักษาวิธีใดน่าจะเหมาะสมกับผู้กระทำผิดมากกว่า โดยที่อาจเป็นไปในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งดังต่อไปนี้

¹³⁰Robert L. Trestman, Sabine Eucker and Rudiger Muller-Isberner. (2007). The Treatment of Personality Disordered Offenders in Germany. The Journal of the American Academy of Psychiatry and the law Vol.35, 2, p. 230.

¹³¹ชิงชัย ศรีประสิทธิ์. มาตรการทางกฎหมายในการบังคับรักษาผู้ป่วยทางจิต, 2540, หน้า 117.

1) ศาลอาจมีคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปบังคับรักษายังโรงพยาบาลจิตเวชก่อน หรือหลังจากที่ได้รับโทษไปแล้วบางส่วนก็ได้

2) ศาลอาจพักการลงโทษที่เหลืออยู่หรือพักการควบคุมตัวเพื่อควบคุม ความประพฤติของจำเลยก็ได้ ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายบัญญัติ

3) ศาลอาจมีคำสั่งให้ขยายหรือเพิกถอนคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปบังคับ รักษายังสถานบำบัดรักษาผู้ป่วยโรคจิตได้

4) ศาลอาจมีคำสั่งในภายหลังให้เปลี่ยนแปลงสถานบำบัดรักษาที่แตกต่าง กันก็ได้

ส่วนในกรณีที่จำเลยไม่ต้องรับผิด ศาลอาจมีคำสั่งบังคับให้ผู้กระทำผิด ที่มีความผิดปกติทางจิตไปเข้ารับการบำบัดรักษาได้ โดยมีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1) ศาลเห็นว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตและได้กระทำผิดกฎหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง

2) ศาลมีคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปบังคับรักษาที่โรงพยาบาลจิตเวชโดยไม่ กำหนดระยะเวลา แต่ต้องทบทวนคำสั่งดังกล่าวทุก 1 ปี

3) ในกรณีที่ผู้กระทำผิดนั้นไม่สามารถที่จะบำบัดรักษาให้หายขาดได้ หรือเมื่อศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าพฤติกรรมการทำความผิดอาญาของจำเลยนั้นเป็นอันตรายต่อสังคม ศาลอาจจะไม่ส่งตัวจำเลยไปบำบัดรักษาก็ได้

จะเห็นได้ว่า รูปแบบการบังคับโทษทางอาญาสำหรับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายของเยอรมันใช้วิธีบังคับใช้โทษทางอาญาและวิธีการเพื่อความปลอดภัยควบคู่กัน และสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม ทำให้สามารถปรับใช้วิธีการทางกฎหมายให้เหมาะสมกับผู้กระทำผิดที่มีความผิดปกติทางจิตนอกเหนือจากการใช้รูปแบบการลงโทษทางอาญาแบบปกติ นอกจากนี้ ตามกฎหมายอาญาของเยอรมัน ศาลยังสามารถบังคับรักษาผู้กระทำผิดได้ทั้งที่มีความรับ ผิดและไม่มีความรับผิดทางอาญา โดยคำนึงถึงการคุ้มครองป้องกันสังคมจากอันตรายที่จะเกิดจากผู้ ที่มีความผิดปกติทางจิตด้วย

โดยสรุปจะเห็นว่า การใช้คำศัพท์เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายอาญาของเยอรมันมีการใช้ศัพท์ที่หมายถึงความผิดปกติทางจิตหลายคำเพื่อจำแนกความผิดปกติทางจิตออกเป็นประเภทต่างๆ ในทางกฎหมาย โดยไม่ได้บัญญัตินิยามความหมายในทางกฎหมายไว้ อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ความผิดปกติทางจิตในกฎหมายอาญาของเยอรมัน น่าจะหมายถึง ความผิดปกติทางจิตที่ทำให้บุคคลขาดความสามารถในการรู้ผิดชอบหรือการบังคับตนเองไม่ว่า ทั้งหมดหรือบางส่วน

ในการตีความเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายเยอรมันโดยหลักเป็นการตีความอย่างเคร่งครัดตามระบบกฎหมายซีวิลลอว์ แต่มีลักษณะบางประการที่น่าสนใจอันเป็นผลจากการดำเนินการดำเนินคดีแบบไต่สวนศาลจึงทำหน้าที่สืบสวนและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อค้นหาความจริงของผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งจะมีบทบาทอย่างมากต่อกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ชั้นต้น ทั้งการตรวจประเมินสภาพจิตของจำเลย การเสนอความเห็นและให้คำแนะนำต่อศาลในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี และความเห็นเกี่ยวกับการบำบัดรักษาความรู้ทางวิชาการและความเห็นของผู้เชี่ยวชาญจึงมีผลต่อการตีความทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิต นอกจากนี้กฎหมายของเยอรมันยังมิรูปแบบการใช้บังคับโทษทางอาญาและวิธีการเพื่อความปลอดภัยควบคุมกันและสลับเปลี่ยนกันได้ทำให้สามารถปรับใช้วิธีการทางกฎหมายให้เหมาะสมกับผู้กระทำผิดที่มีความผิดปกติทางจิตนอกเหนือจากการใช้รูปแบบการลงโทษทางอาญาแบบปกติ

2.4 ประเทศญี่ปุ่น

2.4.1 คำศัพท์และนิยามเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของญี่ปุ่น

ประมวลกฎหมายอาญาของญี่ปุ่น (刑法) ฉบับปัจจุบัน ปรากฏคำที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตเพียงคำเดียว คือ 心神喪失 (shinshinsoushitsu) ซึ่งประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่นที่แปลเป็นภาษาอังกฤษส่วนใหญ่จะใช้คำว่า “insanity” หรือแปลได้ว่า “วิกลจริต” โดยในประมวลกฎหมายอาญามีการใช้คำนี้ในมาตรา 39 ซึ่งกำหนดหลักการยกเว้นโทษหรือลดโทษสำหรับบุคคลวิกลจริตหรือบุคคลที่สามารถบกพร่อง มาตรา 451(1) ซึ่งเป็นการจำกัดสิทธิของบุคคลวิกลจริตในการขอให้มีการพิจารณาคดีใหม่ และมาตรา 479(1) ซึ่งกำหนดว่า ในกรณีที่ผู้ถูกตัดสินประหารชีวิตอยู่ในสภาพวิกลจริต ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมมีคำสั่งให้พักการประหารชีวิตไว้ก่อน นอกจากนี้ ยังมีการคุ้มครองสิทธิการมีทนายของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายวิธีพิจารณาคดีอาญาของญี่ปุ่นในมาตรา 37 โดยศาลจะต้องตั้งทนายให้กับจำเลยในกรณีที่จำเลยมีความผิดปกติทางจิตด้วยอย่างไรก็ตาม ทั้งประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่นไม่ได้กำหนดนิยามความหมายของคำที่ใช้ในกฎหมายแต่อย่างใด ในขณะที่พระราชบัญญัติสุขภาพจิต ค.ศ. 1988 ของญี่ปุ่นได้นิยามความหมายของของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตในทางกฎหมายไว้ว่าหมายถึง บุคคลที่เป็นโรคจิต (Psychotic person) ปัญญาอ่อน

(Mentally retard person) และบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตแบบก้าวร้าวรุนแรงหรือต่อต้านสังคม (Psychopathic person)¹³²

2.4.2 การใช้กฎหมายและการตีความเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของญี่ปุ่น

1) หลักการรับผิดชอบทางอาญาของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของญี่ปุ่น

ประมวลกฎหมายอาญาของญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลแนวความคิดตามแบบของกฎหมายอาญาฝรั่งเศสและเยอรมันเช่นเดียวกันกับประมวลกฎหมายอาญาของไทย ในช่วงหลังศตวรรษที่ 19 ญี่ปุ่นได้รับเอาแนวคิดและระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนีเกี่ยวกับความรับผิดชอบของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตมาใช้ โดยประมวลกฎหมายอาญาญี่ปุ่นฉบับปัจจุบัน ซึ่งได้ตราขึ้นในปี 1907 ในมาตรา 38(1) กำหนดไว้ว่า การกระทำผิดทางอาญาที่ปราศจากเจตนาไม่ต้องรับโทษ เว้นแต่เป็นกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษ และมาตรา 39 ได้กำหนดหลักการยกเว้นโทษหรือลดโทษสำหรับบุคคลวิกลจริตหรือบุคคลที่มีสามารถบกพร่องไว้ว่า

(1) การกระทำที่เกิดจากวิกลจริตไม่ต้องได้รับโทษ

(2) การกระทำที่เกิดจากความสามารถที่บกพร่อง จะเป็นเหตุให้ลดโทษ

ให้น้อยลงได้

บุคคลวิกลจริตรวมทั้งบุคคลที่มีสามารถบกพร่องจากเหตุอื่นๆ จะได้รับการยกเว้นโทษหรือลดโทษตามมาตราดังกล่าว อย่างไรก็ตาม บุคคลที่จะถือว่าอยู่ในฐานะของบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายอาญาของญี่ปุ่นได้ต้องเป็นบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตจนไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือแยกแยะได้ว่าการกระทำนั้นถูกหรือผิด และหมายความรวมถึงผู้ที่รู้ผิดชอบแต่ไม่อาจควบคุมการกระทำให้ตามการรับรู้ได้¹³³

หากพิจารณาหลักความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตในกฎหมายของญี่ปุ่นแล้ว มีลักษณะสำคัญ คือ ใช้การพิจารณาความรับผิดชอบจากความสามารถในการรู้ผิดชอบและบังคับตนเองของผู้กระทำ โดยจัดให้บุคคลวิกลจริต อยู่ในกลุ่มบุคคลที่มีสามารถบกพร่อง ซึ่งหากมีความผิดปกติทางจิตจนถึงขั้นขาดความสามารถในการรู้ผิดชอบหรือการบังคับ

¹³² Mental Health Law of Japan (MHL) 1988, Art. 2. อ้างถึงในชิงชัย สรประสิทธิ์, มาตรการทางกฎหมายในการบังคับรักษาผู้ป่วยทางจิต, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540, หน้า 44.

¹³³ ชิงชัย สรประสิทธิ์, มาตรการทางกฎหมายในการบังคับรักษาผู้ป่วยทางจิต, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540, หน้า 44.

ตนเองโดยสิ้นเชิง จะเป็นเหตุให้ได้รับการยกเว้นโทษ แต่ความสามารถของบุคคลบกพร่องไปบ้าง จะเป็นเหตุให้ได้รับการลดโทษ

มีข้อสังเกตว่า กฎหมายญี่ปุ่นไม่ได้กำหนดวิธีการเพื่อความปลอดภัยไว้โดยตรงในประมวลกฎหมายอาญาหรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายอาญาประเทศญี่ปุ่นจึงไม่ได้กำหนดมาตรการเพื่อความปลอดภัยสำหรับผู้กระทำผิดที่ได้ปล่อยตัวไป เนื่องจากมีความผิดปกติทางจิต แต่กฎหมายญี่ปุ่นจะกำหนดวิธีการเพื่อความปลอดภัยไว้ในกฎหมายพิเศษแต่ละเรื่อง เช่น กฎหมายเกี่ยวกับควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริตที่ก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรง ด้วยเหตุที่หลักเกณฑ์และวิธีการต่างๆ ที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตจะไปปรากฏอยู่ในกฎหมายพิเศษเกี่ยวกับสุขภาพจิตซึ่งมีอยู่หลายฉบับเช่นนี้ ดังนั้น การศึกษาหลักการตีความเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายอาญาของญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องศึกษากฎหมายสุขภาพจิตของญี่ปุ่นควบคู่ไปด้วย

2.4.3 มาตรการทางกฎหมายสำหรับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายสุขภาพจิตของญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นมีพัฒนาการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้มีความผิดปกติที่น่าสนใจ โดยได้ตราพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการควบคุมและดูแลบุคคลวิกลจริต (The Law for the care and custody the insane) ใน ค.ศ. 1900 และพระราชบัญญัติสถานบำบัดคนวิกลจริต ปี ค.ศ. 1919 (Insane Asylum Law) ซึ่งมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยซึ่งมีอาการโรคจิตหรือวิกลจริต จนกระทั่งได้มีการตราพระราชบัญญัติอนามัยทางจิต ค.ศ. 1950 (Mental Hygiene Law 1950) ซึ่งห้ามมิให้กักขังผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตไว้ที่บ้าน แต่ให้นำไปบำบัดรักษาที่โรงพยาบาลจิตเวช โดยให้มีการจัดตั้งโรงพยาบาลจิตเวชอย่างน้อยจังหวัดละ 1 แห่ง ต่อมาใน ค.ศ. 1988 จึงมีการตราพระราชบัญญัติสุขภาพจิต ค.ศ. 1988 (The Mental Health Law, MHL 1988) ขึ้น โดยพระราชบัญญัติสุขภาพจิต ค.ศ. 1988 ได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตในการบำบัดรักษา ป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตเองหรือผู้อื่น การควบคุมและกักขัง รวมทั้งการฟื้นฟูสมรรถภาพ

ต่อมาญี่ปุ่นได้ตราพระราชบัญญัติบำบัดทางการแพทย์และควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริตที่ก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรง (The Act for the Medical Treatment and Supervision of Insane Persons who caused harm 2003) ขึ้นใน ค.ศ. 2003 โดยมีแรงผลักดันส่วนหนึ่งมาจากเหตุการณ์ที่มีบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตคนหนึ่งได้บุกเข้าไปสังหารเด็กนักเรียนจำนวน 8 คนในโรงเรียนประถมแห่งหนึ่งในญี่ปุ่นเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2003 พระราชบัญญัติฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจะจัดให้บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตได้รับการบำบัดรักษา ดูแล และฟื้นฟูให้

สามารถอยู่ในสังคมได้ โดยเป็นหน้าที่ของรัฐบาล จังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่จะต้องสนับสนุนให้บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตได้รับการรักษาพยาบาล การศึกษา และจัดสวัสดิการต่างๆ เพื่อให้บุคคลเหล่านี้มีอาการที่ดีขึ้น และสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นๆ ในสังคมได้อย่างปกติสุข พระราชบัญญัติฉบับนี้ใช้บังคับกับผู้กระทำความผิด ซึ่งได้กระทำความผิดร้ายแรง ได้แก่ ความผิดฐานฆ่าคนตาย ความผิดฐานชิงทรัพย์ ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ความผิดฐานวางเพลิง ความผิดเกี่ยวกับเพศ โดยกฎหมายฉบับนี้ได้나마ตรการทางแพ่งและทางอาญามาใช้บังคับ โดยมีศาลในระดับ District เป็นผู้วินิจฉัยว่าบุคคลนั้นควรได้รับการบำบัดรักษาหรือไม่ โดยมีการจัดตั้งคณะผู้เชี่ยวชาญซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษาและจิตแพทย์

ตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิตของญี่ปุ่นกำหนดให้ส่งจำเลยซึ่งต้องคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก กักขัง หรือถูกคุมประพฤติ หรือนักโทษที่จะได้รับการปล่อยตัวซึ่งมีความผิดปกติทางจิตแบบใดแบบหนึ่งใน 3 แบบ คือ โรคจิต ปัญญาอ่อน หรือความผิดปกติทางจิตแบบก้าวร้าวรุนแรงหรือต่อต้านสังคมไปบังคับรักษาในโรงพยาบาลจิตเวช โดยกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบในเรื่องนี้ คือ Prefectural Governor ตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1) เมื่อศาลพิพากษาลงโทษจำคุกหรือกักขังจำเลย และพนักงานอัยการเห็นว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตหรือสงสัยว่าจะมีความผิดปกติทางจิต จะต้องรายงานไปยัง Prefectural Governor โดยไม่ชักช้า

2) เมื่อหัวหน้าพนักงานคุมประพฤติทราบว่าบุคคลที่อยู่ภายใต้การคุมประพฤติมีความผิดปกติทางจิตหรือสงสัยว่าจะมีความผิดปกติทางจิต จะต้องรายงานไปยัง Prefectural Governor โดยไม่ชักช้า

3) เมื่อหัวหน้าหน่วยงานที่มีหน้าที่แก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด เช่น กรณีกักบริเวณ เรือนจำ สถานพินิจ หรือสถานฝึกอบรม จะปล่อยบุคคลซึ่งมีความผิดปกติทางจิตหรือสงสัยว่ามีความผิดปกติทางจิตที่ถูกควบคุมไว้ในหน่วยงานดังกล่าว จะต้องรายงานไปยัง Prefectural Governor

เมื่อ Prefectural Governor ได้รับรายงานดังกล่าวแล้ว มีความเห็นเห็นว่าควรต้องค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพจิตของบุคคลตามที่รายงานมา จะสั่งให้แพทย์ 2 คนตรวจวินิจฉัย และรายงานผลให้ทราบ ถ้าปรากฏว่าบุคคลนั้นมีแนวโน้มว่าจะทำร้ายตนเองหรือผู้อื่นตามหลักเกณฑ์ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขและสวัสดิการกำหนด จะส่งบุคคลนั้นไปบังคับรักษาในโรงพยาบาลจิตเวชหรือโรงพยาบาลที่กำหนด โดยบุคคลนั้นมีสิทธิได้รับแจ้งรูปแบบและขั้นตอนในการบำบัดรักษาและวิธีการร้องขอให้ปล่อยตัวออกจากโรงพยาบาล ซึ่งระยะเวลาในการควบคุมตัวขึ้นอยู่กับอาการและความจำเป็นที่จะต้องควบคุมตัวของแต่ละคน หากเป็นกรณีเร่งด่วนฉุกเฉิน เช่น

มีแนวโน้มอย่างมากว่าจะทำร้ายตนเองหรือผู้อื่นและไม่อาจรอการรายงานความเห็นจากแพทย์ได้ Prefectural Governor จะมีอำนาจควบคุมตัวบุคคลนั้นไว้ก่อนภายในเวลาไม่เกิน 72 ชั่วโมง

ในกรณีผู้มีความผิดปกติทางจิตกระทำความผิดอาหาร้ายแรง ได้แก่ ความผิดฐานฆ่าคนตาย ความผิดฐานชิงทรัพย์ ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ความผิดฐานวางเพลิง ความผิดเกี่ยวกับเพศ ตามพระราชบัญญัติบำบัดทางการแพทย์และควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริตที่ก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรง ค.ศ. 2003 กำหนดให้พนักงานอัยการส่งฟ้องยังศาลชั้นต้น (District Court) ซึ่งจะมีการดำเนินการในสองรูปแบบ¹³⁴ กล่าวคือ

(1) รูปแบบที่ 1 พนักงานอัยการอาจใช้ดุลพินิจสั่งไม่ฟ้อง ด้วยเหตุผลว่าการกระทำความผิดนั้นเกิดจากความผิดปกติทางจิต

พนักงานอัยการสามารถใช้ดุลพินิจตามมาตรา 248 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่น ในการที่จะฟ้องผู้กระทำความผิดที่มีความผิดปกติทางจิตหรือไม่ก็ได้ อย่างไรก็ตาม พบว่าส่วนใหญ่พนักงานอัยการจะไม่ฟ้องผู้กระทำความผิดซึ่งมีการทางจิต แต่จะส่งตัวไปบำบัดรักษาที่โรงพยาบาลจิตเวชแทน¹³⁵

นอกจากนี้ พนักงานอัยการของญี่ปุ่นยังมีบทบาทไปถึงการบังคับคดีและกำกับดูแลการลงโทษตามคำพิพากษาด้วย กรณีที่มีปัญหา เกิดขึ้นในชั้นบังคับคดี พนักงานอัยการจะมีอำนาจวินิจฉัยปัญหานั้นๆ แล้วเสนอรายงานเพื่อขอความเห็นชอบต่อศาลต่อไป ดังนั้น ในกรณีที่ผู้ต้องโทษเกิดมีความผิดปกติทางจิตภายหลังจากที่ได้มีคำพิพากษาให้ลงโทษแล้ว พนักงานอัยการอาจจะรับการบังคับคดีไว้แล้วส่งตัวผู้ต้องโทษไปรับการบำบัดรักษาจนกว่าจะหายเป็นปกติเสียก่อนก็ได้

(2) รูปแบบที่ 2 บุคคลที่ศาลพิพากษาว่าได้กระทำความผิด แต่ให้ปล่อยตัวหรือไม่ลงโทษจำคุก เนื่องจากเกิดจากความผิดปกติทางจิต หรือเกิดจากความสามารถที่บกพร่องไป

ในกรณีพนักงานอัยการฟ้องคดีต่อศาล ศาลชั้นต้น (District Court) จะสั่งให้มีการตรวจประเมินทางจิตเวช (psychiatric evaluation) โดยหลังจากนั้น 3 เดือน จะตั้งคณะกรรมการประเมินผลการตรวจทางจิตเวช ซึ่งกรรมการจะประกอบด้วยผู้พิพากษาและผู้เชี่ยวชาญด้านจิตเวช โดยคณะกรรมการจะประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความเห็นทางการแพทย์และทางกฎหมายเกี่ยวกับผล

¹³⁴Yogi Nakatani, & co. (2008). "New legislation in Japan". New Legislation for offenders with mental disorders in Japan. pp. 5-6.

¹³⁵David Weissstoh& Terry Carney. (2008, January). Forensic Mental Health Law Reform in Japan : From criminal Warehousing to Broad-Spectrum Specialist Services? (Legal Studies Research Paper No.08/05). P. 8.

การประเมินทางด้านจิตเวชของจำเลย รวมถึงอาจสัมภาษณ์จำเลยและสอบถามความเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ หน่วยงานของจำเลย พนักงานอัยการ สำนักงานสถานพินิจ โดยที่กรรมการทั้ง 2 ประเภทจะมีอำนาจในการตัดสินใจเท่าเทียมกัน คณะกรรมการจะมีคำวินิจฉัยและออกคำสั่งภายใต้ความเห็นร่วมกันของกรรมการทั้ง 2 ประเภท ซึ่งมี 3 แนวทาง คือ

(1) คำสั่งให้เข้ารับการบำบัดรักษาแบบผู้ป่วยในที่โรงพยาบาลจิตเวช (inpatient treatment order)

เป็นคำสั่งให้ผู้กระทำผิดเข้ารับการบำบัดรักษาแบบผู้ป่วยในที่โรงพยาบาลจิตเวชที่ดำเนินการโดยรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือบริษัทมหาชน ซึ่งเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร ที่ได้มาตรฐานตามข้อกำหนดของกระทรวงสาธารณสุขและสวัสดิการ (Ministry of Health and welfare) โดยจะมีทีมสหวิชาชีพดำเนินการบำบัดรักษาตามรูปแบบที่กำหนดไว้

ภายหลังจากที่เข้ารับการบำบัดรักษาในระยะเวลา 6 เดือน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลจะต้องเสนอรายงานต่อศาลชั้นต้นให้พิจารณาว่าสมควรจะให้บำบัดรักษาต่อไปหรือไม่ หากศาลเห็นว่าไม่จำเป็นต้องบำบัดรักษาแบบผู้ป่วยในภายในโรงพยาบาลอีกต่อไป ผู้อำนวยการโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลจะให้ผู้กระทำผิดออกจากโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลโดยไม่ชักช้า

(2) คำสั่งให้เข้ารับการบำบัดรักษาแบบผู้ป่วยนอกที่โรงพยาบาลจิตเวช (outpatient treatment order)

เป็นคำสั่งให้ผู้กระทำผิดเข้ารับการบำบัดรักษาแบบผู้ป่วยนอกที่โรงพยาบาลจิตเวชเพื่อรับการบำบัดรักษาอย่างต่อเนื่องโดยมีระยะเวลาในการบำบัดรักษาประมาณ 3 ปี อย่างไรก็ตาม ศาลชั้นต้นมีอำนาจในการสั่งขยายระยะเวลาในการบำบัดรักษาได้อีกไม่เกิน 2 ปี โดยผู้กระทำผิดจะต้องอยู่ในสถานที่ที่กำหนดและต้องรายงานตัวต่อสถานคุมประพฤติภายในระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งจะมีผู้ประสานงานด้านฟื้นฟู (Rehabilitation coordinators) ที่ได้รับการแต่งตั้งจากสำนักงานคุมประพฤติเป็นผู้ติดต่อประสานงาน และกำกับดูแล หากผู้กระทำผิดไม่จำเป็นต้องรับการบำบัดรักษาแล้ว ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติจะทำรายงานเสนอต่อศาลชั้นต้นเพื่อให้พิจารณามีคำสั่งให้ออกจากการบำบัดรักษา อย่างไรก็ตาม หากผู้กระทำผิดมีอาการทางจิตทรุดหนักลง ศาลชั้นต้นอาจจะมีคำสั่งให้บำบัดรักษาใหม่ได้

(3) คำสั่งที่ไม่ต้องรักษาพยาบาล (no treatment order) ในกรณีที่คณะกรรมการเห็นว่าไม่จำเป็นต้องสั่งผู้กระทำผิดนั้นไปรับการบำบัดรักษา หรือไม่จำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา

จะเห็นได้ว่า ตามหลักการในกฎหมายสุขภาพจิตแล้ว ความผิดปกติทางจิตจะหมายถึง โรคจิต (Psychotic) ปัญญาอ่อน (Mentally retard) และความผิดปกติทางจิตแบบก้าวร้าว

รุนแรงหรือต่อต้านสังคม (Psychopath) แนวคิดทางกฎหมายมุ่งไปที่การคุ้มครองป้องกันสังคมโดยการจัดให้ผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตได้รับการบำบัดรักษาและควบคุมตัวไว้อย่างเหมาะสม มีการกำหนดหน้าที่ให้ผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมในการค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตของผู้กระทำผิด พนักงานอัยการจะมีบทบาทอย่างยิ่งในคดีอาญาที่ผู้กระทำผิดมีความผิดปกติทางจิต โดยมีอำนาจทั้งในการสืบสวนหาข้อเท็จจริง ใช้ดุลพินิจในการสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง ส่งตัวไปบำบัดรักษา การบังคับคดีและกำกับดูแลการลงโทษตามคำพิพากษา

ในกระบวนการยุติธรรมของญี่ปุ่น ผู้เชี่ยวชาญจะมีส่วนในการค้นหาข้อเท็จจริงและการบำบัดรักษาเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ โดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตของญี่ปุ่นมีลักษณะสำคัญที่อาศัยการประเมินร่วมกันทั้งในทางการแพทย์และทางกฎหมายในรูปแบบคณะกรรมการ ซึ่งในทางกฎหมายให้ความสำคัญต่อความเห็นทั้งสองส่วนเท่าเทียมกัน

การที่กฎหมายอาญาของญี่ปุ่นอาศัยการกำหนดวิธีการในทางอาญาสำหรับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตที่กำหนดขึ้นโดยกฎหมายเฉพาะ และให้ความสำคัญกับการใช้ความรู้ทางการแพทย์และความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในด้านอื่นๆ ควบคู่ไปกับการใช้หลักการและแนวคิดในทางกฎหมายเช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างกระบวนการในการตีความเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตในกฎหมายอาญาญี่ปุ่นขึ้นมาโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นการใช้ความรู้และความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในด้านอื่นๆ มาประกอบกับการใช้หลักการและเหตุผลในทางกฎหมาย โดยให้ความสำคัญในสองส่วนเท่าเทียมกัน ถือเป็นรูปแบบการตีความที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่น่าสนใจ

โดยสรุปจะเห็นว่า ตามกฎหมายอาญาของญี่ปุ่น ใช้คำศัพท์ที่หมายถึงความผิดปกติทางจิตเพียงคำเดียว คือ **心神喪失** (shinshinsoushitsu) โดยไม่ได้กำหนดนิยามความหมายของคำที่ใช้ไว้ในกฎหมายอาญาแต่มีการกำหนดนิยามความหมายของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตไว้ในกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องสุขภาพจิตซึ่งมีอยู่หลายฉบับ

ความผิดปกติทางจิตในทางอาญาตามกฎหมายอาญาของญี่ปุ่นจะต้องเป็นความผิดปกติทางจิตที่ทำให้บุคคลไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่อาจควบคุมการกระทำของตนได้ บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตตามกฎหมายสุขภาพจิตของญี่ปุ่นจะหมายถึงบุคคลที่เป็นโรคจิต (Psychotic person) ปัญญาอ่อน (Mentally retard person) และรวมไปถึงบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตแบบก้าวร้าวรุนแรงหรือต่อต้านสังคม (Psychopathic person) ด้วย

ในกระบวนการยุติธรรมของญี่ปุ่นกำหนดวิธีการในทางอาญาสำหรับผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตที่กำหนดขึ้นโดยกฎหมายเฉพาะ โดยให้ความสำคัญกับการใช้ความรู้ทางการแพทย์และความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในด้านอื่นๆ ควบคู่ไปกับการใช้หลักการและแนวคิดในทาง

กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ถือเป็นรูปแบบการตีความที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่น่าสนใจผู้เชี่ยวชาญจะมีส่วนอย่างมากกระบวนการยุติธรรมของญี่ปุ่น นอกจากอาศัยจิตแพทย์และผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตเวชในการตรวจประเมินสภาพจิตของผู้ต้องหาและจำเลยเช่นเดียวในประเทศอื่นๆ แล้วยังมีการใช้รูปแบบคณะกรรมการประเมินผลการตรวจทางจิตเวช ซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษาและผู้เชี่ยวชาญด้านจิตเวช เพื่อจัดประชุมแลกเปลี่ยนความเห็นทางการแพทย์และทางกฎหมายเกี่ยวกับผลการประเมินทางด้านจิตเวชของจำเลย รวมถึงสามารถค้นหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมโดยอาจสัมภาษณ์จำเลยและสอบถามความเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งคณะกรรมการจะมีคำวินิจฉัยและออกคำสั่งภายใต้ความเห็นร่วมกันโดยที่กรรมการทั้งทางการแพทย์และทางกฎหมายจะมีอำนาจในการตัดสินใจเท่าเทียมกัน

พบว่าพนักงานอัยการมีบทบาทในคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตอย่างมาก โดยที่มีอำนาจในการสืบสวนค้นหาข้อเท็จจริงในคดีที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติทางจิตของกระทำความผิดสามารถใช้ดุลพินิจในการที่จะฟ้องหรือไม่ฟ้องและยังมีบทบาทไปถึงการบังคับคดีและกำกับดูแลการลงโทษตามคำพิพากษาด้วย

นอกจากนี้ กฎหมายสุขภาพจิตของญี่ปุ่นได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบำบัดรักษา ป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ตัวผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตเองหรือผู้อื่นการควบคุมและกักขัง รวมทั้งการฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้กระทำผิดในทางอาญาไว้อย่างละเอียด โดยเน้นที่การคุ้มครองป้องกันสังคมจากอันตรายที่จะเกิดจากผู้ที่มีความผิดปกติทางจิต โดยจัดให้เข้ารับการบำบัดรักษาและควบคุมตัวไว้อย่างเหมาะสม